

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Analýza uvalených sankcí na ČLR po roce 1989:
Případová studie**

Analysis of sanctions imposed on the PRC after 1989:
Case study

OLOMOUC 2018 Martin Bačo

Vedoucí diplomové práce: Bc. Martin Lavička, M.A.

(kopie zadání diplomové práce)

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 11. 5. 2018

.....

Podpis

Chtěl bych především poděkovat vedoucímu mé práce panu Bc. Martinu Lavičkovi M.A. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a za jeho trpělivost, jež mi pomohly dokončit tuto diplomovou práci. Dále bych chtěl poděkovat Tereze Hrnčálové za její skvělou podporu.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Martin Bačo

Název katedry a fakulty: Katedra asijských studií, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Analýza uvalených sankcí na ČLR po roce 1989: Případová studie

Název v angličtině: Analysis of sanctions imposed on the PRC after 1989: Case study

Vedoucí diplomové práce: Bc. Martin Lavička, M.A

Počet stran: 83

Počet znaků: 166 029

Klíčová slova: Čína, Evropská unie/Evropské společenství, USA, Náměstí brány nebeského klidu, studentské demonstrace, sankce, efektivita, úspěšnost, rezoluce, analýza.

Tato diplomová práce se zabývá analýzou ekonomických sankcí uvalených USA a Evropským společenstvím na Čínu v reakci na události, které proběhly 4. června 1989 na Náměstí brány nebeského klidu. Cílem těchto sankcí bylo zamezit prodeji zbraní do Číny, donutit její vládu k dodržování základních lidských práv a k zastavení pronásledování demonstrantů a politických disidentů. Úkolem analýzy je zjistit, zda byly sankce uvalené na ČLR úspěšné. Při tomto procesu, za použití postupu Davida Baldwina, bude koncepce úspěšnosti nejprve rozdělena na pět základních faktorů, které budou následně podrobeny důkladné analýze. Důvodem pro zvolení této metody je fakt, že pomocí analýzy jednotlivých faktorů bude dosaženo přesnějšího a podrobnějšího výsledku, než kdyby se jejich úspěšnost hodnotila pouze na základě dosažení předem daných politických cílů.

Obsah

Ediční poznámka	9
1 Úvod	10
2 Problematika donucení v mezinárodním právu	13
2.1 Způsoby donucení	14
3 Mezinárodní sankce	17
3.1 Historie mezinárodních sankcí.....	17
3.2 Klasifikace způsobů sankčních opatření	21
3.3 Ekonomické sankce	23
3.3.2 Chytré sankce „Smart Sanctions“	25
3.3.1 Cíle ekonomických sankcí	26
3.3.3 Efektivita ekonomických sankcí, splňují svoji funkci či nikoliv?	28
3.3.4 Následky ekonomických sankcí a jejich dopad na lidská práva.....	31
4 Incident na Náměstí brány nebeského klidu 1989	34
4.1 Události před incidentem	34
4.2 Incident na Náměstí brány nebeského klidu	37
4.3 Události po incidentu	40
5 Způsoby analýzy úspěšnosti sankcí	41
6 Analýza sankcí uvalených na ČLR po roce 1989.....	43
6.1 Sankce uvalené na ČLR	43
6.1.1 Sankce USA.....	45
6.1.2 Sankce Evropského společenství	48
6.2 Reakce Číny na uvalení sankcí	50
6.3 Analýza sankcí	52
6.3.1 Analýza efektivity sankcí.....	52
6.3.2 Analýza ekonomických ztrát a nákladů na sankce	55
6.3.3 Analýza hodnoty a rizik sankcí	57
6.4 Shrnutí analýzy	61
7 Závěr	66
Abstract.....	71
Seznam použitých zdrojů a literatury	72

Knihy a odborné články	72
Elektronické zdroje.....	78

Ediční poznámka

V této práci je k přepisu čínských znaků použito mezinárodní transkripce pinyin. V případě zápisu čínských znaků je zvolena jejich zjednodušená podoba užívaná na pevninské Číně.

1 Úvod

Co jsou to sankce a jaký mají význam? Sankce jsou v odborné literatuře definovány jako unilaterální či multilaterální donucovací prostředky bez použití síly na poli mezinárodní politiky. Jejich hlavní význam je donutit vládu cílové země k nějaké politické změně a přimět ji jednat s mezinárodním společenstvím. Sankce mají dlouhou historii, a i když se začaly hojně využívat až ve dvacátém století, tak první záznam o jejich uvalení sahá již do roku 432 před naším letopočtem. Tehdy došlo k incidentu mezi městskými státy Megarou a Aténami a v reakci na tento incident vydal aténský politik Perikles takzvaný Megarský dekret, který zakazoval dovoz megarského zboží na aténský trh (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 39).

Sankce byly později uplatňovány zejména jako nástroj jednotlivých států s cílem oslabit ekonomiku soupeřící země. Britové využívali těchto opatření ve svých koloniích na konci osmnáctého století, Napoleon na počátku devatenáctého století použil sankce k oslabení Anglie a prakticky téměř každý větší mezinárodní konflikt, který následoval, si vyžádal odezvu v podobě těchto ekonomických postihů. Po první světové válce se však začalo o sankcích hovořit více a v průběhu dvacátého století si získaly své pevné místo mezi donucovacími prostředky mezinárodní politiky. Následujícím významným historickým milníkem se stal rok 1966, kdy došlo k uvalení sankcí na tehdejší stát Rhodesie (dnešní Zimbabwe). Důležitý z toho důvodu, že v tomto případě byly poprvé sankce označeny radou bezpečnosti OSN jako povinné, a došlo tak k jejich prvnímu globálnímu využití (Červenka 1971, 16; Wallenstein 2000, 2).

V dnešní době se staly nejpoužívanější kategorií sankčních opatření takzvané ekonomické sankce. Ekonomické sankce jsou uvalovány za účelem způsobit cílové zemi nějakou ekonomickou škodu v podobě omezení exportu, importu, omezení či zastavení toku financí dané země, a to včetně zmrazení nebo zabavení jejích aktiv v rámci své sféry vlivu (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 44-45). Ekonomické sankce jsou také hlavním předmětem mého výzkumu, a to konkrétně sankce uvalené na Čínskou lidovou republiku v reakci na násilné potlačení demonstrací v červnu roku 1989.

Dne 4. června 1989 došlo k události, která se zapsala do historie pod názvem Incident na Náměstí brány nebeského klidu. Toho dne se střetli vojáci Čínské lidové osvobozené

armády se studentskými demonstranty v ulicích hlavního města Pekingu a vyvrcholení proběhlo na Náměstí brány nebeského klidu, také nazývaném Náměstí Tiananmen (Tiān'ānmén; 天安门). Armáda postupovala dle rozkazu Deng Xiaopinga (Dèng Xiǎopíng, 邓小平), který požadoval, aby do šesti hodin ráno bylo náměstí plně pod její kontrolou. Vojáci dostali povolení použít zbraně a při střetech s demonstranty došlo k mnoha úmrtím. Agentura Amnesty International ve své zprávě pro OSN z roku 1990 (Economic and Social Council E/CN.4/1990/52 1990) vyčíslila počet obětí na téměř tisíc osob společně s dalšími několika tisíci raněných. V reakci na tento incident byly na Čínu uvaleny ekonomické a diplomatické sankce ze strany Spojených států amerických a o několik týdnů později také ze strany tehdejšího Evropského společenství. Předmětem mého výzkumu bude analýza právě těchto sankcí.

Práce bude případovou studií na evropské a americké sankce uvalené na ČLR v reakci na události incidentu ze 4. června 1989. Cílem této práce bude pomocí metody Davida Baldwina provést kompletní a podrobnou analýzu a zjistit, zda byly tyto sankce úspěšné. David Baldwin je profesorem politických věd na Kolumbijské univerzitě v New Yorku a také výzkumným pracovníkem v oboru politiky na Princetonské univerzitě. Jeho výzkum se soustředí na problematiku mezinárodní politické ekonomie a teorie mezinárodních vztahů (Princeton University 2012). Dále se zabývá problematikou mezinárodních sankcí a analýzou jejich úspěšnosti.

Podle Baldwina je hodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí velice složitý proces a efektivita je pouze jedním z několika důležitých faktorů, konkrétně z pěti. Zbylé čtyři jsou: ekonomické ztráty pro uvalující zemi, ekonomické ztráty cílové země, hodnota sankcí z hlediska důležitosti jejich cílů pro uvalující země a rizika s nimi spojená a hodnota sankcí spojená s ohledem na rizika pro cílovou zemi se požadavkům sankcí podřídit. Baldwin vysvětluje, že i když pro těchto pět faktorů neexistuje žádný společný jmenovatel úspěchu, tak analýza každého faktoru zvlášť by měla přinést přesnější a politicky relevantnější hodnocení úspěšnosti než hodnotit úspěch pouze na základě dosažené změny v politice cílového režimu (Baldwin 1999-2000, 91-92).

Pro účel analýzy jsem si položil čtyři základní výzkumné otázky, na které v závěru hodlám odpovědět. Tyto otázky jsou následující:

1. Byly uvalené sankce efektivní?
2. Vyplatilo se evropským státům a USA sankce uvalit? (S ohledem na náklady a ztráty spojené s uvalením sankcí v porovnání se ztrátami na čínské straně.)
3. Jakou měly sankce hodnotu pro uvalující země a jak by bylo riskantní pro Čínu se jim podřídít?
4. Byly americké a evropské sankce uvalené na ČLR celkově úspěšné?

Než bude však možné na tyto otázky odpovědět, bude nutné si celou problematiku sankcí podrobně vysvětlit. V prvních kapitolách bude představena problematika donucení v mezinárodním právu, kde budu čerpat zejména z příruček Jana Ondřeje a Jiřího Malenovského. Jakmile stručně rozeberu způsoby donucení v mezinárodním právu, budu se již výhradně soustředit na sankce. V dalších kapitolách bude podrobněji představena historie sankcí a jejich klasifikace s důrazem na ekonomické sankce. Jelikož jsou ekonomické sankce hlavním předmětem analýzy, teoretický základ zde bude širší. Představím problematiku jejich cílů, efektivity a dopadu na lidská práva a budou zde i uvedeny takzvané „smart sanctions“ neboli chytré sankce.

V další kapitole bude přiblížena historie a události spojené s incidentem na Náměstí brány nebeského klidu. Objasním skutečnosti, které vedly až k onomu osudnému 4. červnu 1989. Tato kapitola bude obsahovat informace o počátcích studentských demonstrací z roku 1986, budou zde také představeny důležité historické postavy, jejich rozhodnutí a následný průběh konečných demonstrací v Pekingu. Zde jsem se rozhodl jako jeden ze zdrojů použít zápisky Zhao Ziyanga (Zhào zǐyáng, 赵紫阳). Zhao Ziyang, bývalý generální tajemník Komunistické strany Číny, byl po incidentu střežen v domácím vězení, avšak povedlo se mu nahrát své paměti na zhruba třicet kazet a našel způsob, jak je dostat ven z Číny. Rozdělil je mezi své přátele, aby v případě jejich dopadení nebyly nalezeny všechny najednou. Po jeho smrti v roce 2005 byla jedním z těchto lidí zorganizována akce, během které se přesunuly všechny kazety, jež se povedlo dostat ze země, na jedno místo a byly vydány jako publikace (Zhao, Bao, Chiang, Ignatius 2009, x–xi).

Po shrnutí veškeré teorie a historického kontextu bude následovat samotná analýza sankcí na základě metody Davida Baldwin. Jak již bylo výše zmíněno, pro vytvořených pět faktorů úspěšnosti neexistuje žádný společný jmenovatel úspěchu, a tak bude dosaženo výsledků pomocí analýzy všech jednotlivých faktorů zvlášť.

2 Problematika donucení v mezinárodním právu

Jestliže budeme hovořit o mezinárodních sankcích, musíme si nejdříve vyjasnit základní pojmy, které se k nim vztahují. Sankce neboli sankční opatření se řadí do širší skupiny tzv. donucovacích prostředků, jejichž obecné použití regulují mezinárodněprávní obyčeje (Druláková 2009, 67). Podle mezinárodního práva jsou donucovací prostředky definovány jako „*cílený nátlak na subjekt mezinárodního práva*“ (Malenovský 1993, 187). Donucení v právu zahrnuje legální mechanismy nátlaku na subjekty právního řádu, které mají zajistit respektování jeho norem. Ve vnitrostátním právu je donucení svěřeno výkonné moci, která stojí nad subjekty, avšak v mezinárodním právu musí být donucení dostatečně intenzivní, aby nepokleslo na úroveň souboru pouhých zdvořilostních a zvyklostních pravidel (Malenovský 2008, 357).

Jako právně relevantní donucovací prostředky v rámci mezinárodního práva nejsou ty formy nátlaku, jimiž prosazují státy své zájmy vůči jiným státům, aniž by byly poškozeny nějakým jejich mezinárodně protiprávním jednáním. Zde bychom totiž hovořili o případech politického nátlaku na stát (Ondřej 2009, 204). Do kategorie irelevantních donucovacích prostředků také lze zařadit různé formy odvety, kterými stát reaguje na nepřátelský akt cizí země (Malenovský 2008, 363). Jde v první řadě o opatření reagující na předchozí mezinárodně protiprávní jednání a stojí proti subjektu, který se takového chování dopustil.

Přestože se všechny formy donucení vyznačují obecným účelem donutit subjekt nátlakem k respektování norem mezinárodního práva, konkrétní záměry států, které tyto metody uplatňují, se případ od případu liší (zajištění ochrany poškozeného státu, přimět donucovaný stát akceptovat prostředky mírového urovnání vzájemného sporu, vstup do jednání o daném sporu a další). Donucení je realizováno různými formami a intenzita nátlaku závisí na závažnosti porušeného pravidla, na rozsahu vzniklé škody a na míře ochoty vzájemně spolupracovat (Malenovský 2008, 363). Splňují-li donucovací opatření náležitosti požadované v mezinárodním právu, představují výkon práva a odpovídá jim povinnost donucovaného státu tato opatření strpět. V případě, že porušitel odmítne vzniklý spor řešit či vůbec nereaguje, jsou tím pádem dle mezinárodního práva splněny podmínky pro použití donucovacích prostředků (Ondřej 2009, 204).

2.1 Způsoby donucení

Přestože se budu ve své práci zabývat výhradně mezinárodními sankcemi, je nutné si pro pochopení jejich podstaty definovat i další formy donucovacích prostředků existujících v mezinárodním právu. V této kapitole bych chtěl kromě sankcí představit i ostatní způsoby donucení a zařadit sankce do dané kategorie, tak, jak je definováno v právní vědě, abych předešel různým omylům v interpretaci tohoto pojmu.

V oblasti mezinárodního práva existují různé formy donucení, avšak naprosto základní způsob členění těchto forem je rozdělení na tzv. dovolená opatření a zakázaná opatření a na opatření s použitím a bez použití síly. Dovolnými opatřeními je myšleno například zastavení či snížení rozvojové pomoci poskytované jinému státu. Na druhou stranu zakázaná opatření mohou být nepřiměřené nebo ozbrojené represálie¹ (Malenovský 2008, 360). Dalším, výše již zmíněným dělením způsobů donucení v mezinárodním právu, jsou opatření bez použití síly a opatření s použitím síly. Mezi opatření bez použití síly se řadí upozornění, varování a pozastavení práv, výsad či hlasovacího práva na půdě mezinárodní organizace OSN. Opatření s použitím síly jsou dále členěna na donucení s použitím ozbrojené síly (kolektivní akce Rady bezpečnosti) a na donucení s použitím jiné formy síly. Použitím jiné formy síly je myšleno například uzavření společných hranic donucujícího a donucovaného státu, bránění pohybu osob, zboží a další akty podobného charakteru (Malenovský 2008, 361).

Nyní se budeme bavit již konkrétně o jednotlivých donucovacích prostředcích, které se v oblasti mezinárodního práva využívají. Patří mezi ně upozornění (varování), retorze, represálie (protiopatření), sebeobrana a kolektivní donucovací akce Rady bezpečnosti OSN (Ondřej 2009, 205).

Upozornění či varování sice obsahují jistou formu nátlaku, avšak drží se v mezích mezinárodního práva. Patří mezi ně například projevy vlády, jejího diplomatického zástupce či představitele státu zveřejněné v médiích. Cílem je mimo jiné informovat veřejnost o protiprávních aktech protistrany (Ondřej 2009, 205).

Retorze na druhou stranu jsou sice mírnější formou protiopatření, avšak mají za úkol protistranu nějakým způsobem poškodit a jedná se tedy o opatření ohrožující faktické zájmy

¹ **Represálie** (angl. *reprisal*) je úmyslné porušení mezinárodního práva veřejného jako odvěta za předchozí porušení mezinárodního práva veřejného protistranou (Juridictum, Encyklopedie o právu 2009).

státu, proti kterému jsou namířeny. Pokud se řekne mírnější forma, myslí se tím, že tato protioopatření jsou v mezích mezinárodního práva. Co se týče tohoto opatření v praxi, jako retorzní akce lze uvést několik příkladů, a to přerušování vyjednávání o důležité smlouvě, odvolání plánované státní návštěvy, odvolání velvyslance, odepření podpory dalšímu státu a mnoho dalších aktů tohoto druhu (Malenovský 2008, 364).

Represálie mají také za úkol donutit daný stát, aby zanechal protiprávního chování či odčinil způsobenou újmu, avšak na rozdíl od retorzi jsou tyto akce vědomým porušením hranic mezinárodního práva (Malenovský 2008, 365). Je však velmi důležité zmínit, že jelikož se v tomto případě jedná o protioopatření proti mezinárodně protiprávnímu chování, tato skutečnost vylučuje protiprávnost represálií (Druláková 2009, 67). Z tohoto důvodu existuje mnoho různých pravidel a náležitostí, které musí represálie splňovat, aby byly v souladu se zákonem. Těchto pravidel je mnoho, a tak uvedu pouze několik základních. Tato opatření musejí mít dočasný charakter, a musejí být ukončeny, jakmile odpovědný stát začne jednat v souladu se svými závazky. Musí být úměrné vzhledem k utrpěné újmě, nesmí dojít k hrozbě, k použití síly, nesmí ohrozit základní lidská práva a musí být také respektována nedotknutelnost diplomatických zástupců (Ondřej 2009, 206). Mezi nejúčinnější represálie patří ty ekonomické, jako je embargo a bojkot. Embargo dříve znamenalo zadržování lodí donucovaného státu v přístavech donucujícího státu, avšak v moderní době se jeho význam vyvinul a znamená částečný či úplný zákaz vývozu surovin nebo zboží do donucovaného státu (Malenovský 2008, 367). Jako příklad embarga lze uvést případ z roku 1973, kdy některé arabské státy, členové organizace OPEC², zakázaly dovoz ropy do zemí, které spolupracovaly s Izraelem (History.com 2009). Bojkot na druhou stranu znamená částečný či úplný zákaz dovozu surovin a zboží do státu donucovaného (Malenovský 2008, 367).

Dalším způsobem, jak reagovat na protiprávní akt v mezinárodní politice je sebeobrana. V rámci mezinárodního práva je možné hovořit o právu států k sebeobraně až od 20. století, tedy, když bylo na základě Briandova-Kellogova paktu³ v roce 1928 zakázáno vést válečný

² Organizace zemí vyvážejících ropu OPEC. Byla založena v září roku 1960 na konferenci v Bagdádu a její zakládající země byly Irán, Irák, Kuvajt, Saudská Arábie a Venezuela. Dnes sdružuje 14 zemí a kontroluje většinu světových zásob ropy (Organization of the Petroleum Exporting Countries 2018).

³ Briand-Kellogův pakt je dohoda o zákazu války jako prostředku mezinárodní politiky s výjimkou války obranné. Dohoda byla podepsána 27. srpna 1928 v Paříži a po krátké době se k ní připojilo 62 států. Po druhé světové válce se stal základem pro souzení válečných zločinců (Moderní dějiny 2009).

konflikt jako prostředek politiky států. Nejedná se v podstatě o prostou sebeobranu, ale hlavně o tzv. legitimní obranu, obranu v mezích mezinárodního práva (Ondřej 2009, 207). Aby byla sebeobrana legální, musí splňovat určité podmínky. Jedná se o přirozené právo státu bránit se ozbrojenému útoku, není to však povinnost. Velice důležitá je definice agrese. Pokud stát jedná ještě dříve, než plánovaný útok proti němu započal, hovoří se o tzv. preventivní sebeobraně a v rámci mezinárodního práva je takovýto akt považován za spornou sebeobranu. Sebeobranná opatření je nutné provádět okamžitě po útoku, ale tato akce musí být danému útoku úměrná, přiměřená. Sebeobrana musí mít defenzivní charakter a je zcela nutné, aby po ukončení ozbrojeného útoku ze strany agresora byly akce sebeobrany ukončeny. Hovoříme-li o sebeobraně, má takovýto akt z hlediska mezinárodního práva pochopitelně výjimku ze zákazu použití a hrozby silou (Malenovský 2008, 371-372).

Velice důležitou roli hraje v mezinárodní politice také Rada bezpečnosti OSN. Je složena z patnácti států, z nichž pět států má statut stálých členů (USA, Velká Británie, Francie, Rusko, ČLR) a deset zbývajících, nestálých členů, je voleno Valným shromážděním OSN každé dva roky. Rada bezpečnosti OSN má primární odpovědnost za zachování světového míru. V některých případech se Rada bezpečnosti může uchýlit k uložení sankcí, nebo dokonce vydat povolení k použití síly k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti (United Nations Security Council 2018). K udržování mezinárodního míru jsou Radě bezpečnosti k dispozici jisté pravomoci. V první řadě je zjištěno, jestli došlo k ohrožení či porušení míru nebo k útočnému aktu, čemuž pomáhá již výše zmíněná definice agrese. Může také doporučit prozatímní řešení, aby předešla zhoršení dané situace. Dále Rada bezpečnosti doporučí či sama provede opatření, a to opatření bez použití síly nebo opatření s použitím síly. Opatření bez použití síly se může týkat například přerušování či úplného zastavení hospodářských či diplomatických styků, přerušování dopravních a komunikačních spojů a mnoho dalších. Rada dále vyzývá členy, aby tato opatření dodržovali. Pokud dojde ke zjištění, že se tato opatření bez použití síly ukázala jako nedostačující, může se Rada uchýlit k opatření s použitím síly, a to k takovým, jaké považují její členové za nutné (Ondřej 2009, 210-211).

3 Mezinárodní sankce

3.1 Historie mezinárodních sankcí

V předchozí kapitole jsme si představili, jaké donucovací prostředky se v oblasti mezinárodní politiky běžně využívají a nyní se budeme zabývat již výhradně sankcemi. Podle Drulákové (Druláková 2009) v právní vědě tento pojem není jasně specifikován z hlediska toho, zda se jedná o retorze či represálie, mají totiž mnoho podob, mezi kterými můžeme zmínit například blokády, bojkoty či embargo. Než se však ke klasifikaci sankcí dostaneme, nejprve bude třeba si představit alespoň krátkou historii jejich vývoje.

Sankce jsou na poli mezinárodního práva definovány jako nesilové, unilaterální či multilaterální donucovací prostředky (Druláková 2009, 67). Přestože se sankce jako donucovací nástroj v mezinárodní politice začal hojně využívat až ve 20. století, existují historické záznamy, že tento způsob byl využíván již mnohem dříve. První záznam o využití sankcí se datuje již do dob starého Řecka, kdy kolem roku 432 před naším letopočtem došlo ke konfliktu mezi městskými státy Megarou a Aténami. Došlo k pokusu o vyvlastnění aténské půdy a k únosu tří jejich žen. Jako odplatu vydal Perikles takzvaný Megarský dekret, který blokoval dovoz megarského zboží na aténský trh. Tento dekret později také přispěl k vyústění konfliktu mezi Aténami a Spartou (spojencem Megary) a k začátku Peloponéské války (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 39).

Další záznamy o využití sankčních opatření pochází z mnohem dřívější doby. Jako jeden z příkladů lze uvést případ z let 1765–1770, kdy Britové zavedly takzvaný Kolkový zákon⁴ a další různá omezení, která se v Americe setkala s velkým odporem a měla za následek bojkotování britského zboží v koloniích (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 39). Druhým příkladem událostí, které vyvolaly reakce v podobě mezinárodních sankcí, jsou napoleonské války (1793–1815). Byly to sankce, které na sebe Velká Británie a Francie

⁴ V roce 1765 byl ve Velké Británii vydán tzv. zákon o kolkovním, který znamenal zdanění veškerých tiskovin, novin a právních listin. Byl to způsob, jak Britové získávali další peníze do státních příjmů (peníze byly určeny na anglické úředníky v Americe a na vydržování anglické armády v Americe). Situace se však nesečkala s vřelým přijetím obyvatel amerických kolonií, byly porušovány zákony a vyústilo to až v agresi vůči britským úředníkům. Všechny tyto komplikace měly za následek zrušení tohoto zákona (Dějepis.com, Americká revoluce – válka za nezávislost, [b.r.]).

uvalily vzájemně. Cílem Britů bylo zastavit expanzi Francie a porazit Napoleona, cílem Francie na druhou stranu bylo pomocí tzv. Kontinentální blokády omezit přísun obilí do Velké Británie a porazit Brity (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 39). Kontinentální blokáda, někdy nazývaná též jako Kontinentální systém, byla vyhlášena roku 1806 v Berlíně jako reakce na britskou blokádu francouzských přístavů z téhož roku. Tato blokáda měla za úkol vyvolání hospodářského kolapsu ve Velké Británii a představovala zákaz obchodování s anglickým zbožím a zbožím z jejich kolonií na francouzském trhu a v evropských zemích na Francii závislých. Francouzské vynucování tohoto nařízení vedlo až k napadení Ruska v roce 1812 (Dugdale-Pointon 2000). Dále stojí za zmínku konflikty jako krymská válka, občanská válka ve Spojených státech, Rusko–japonská válka, válka v Indočíně a Španělsko–americká válka. Tyto konflikty totiž, společně již s uvedenými, měly za následek různá sankční opatření uplatňovaná účastníci se státy, avšak jednalo stále ještě o konflikty mezi jednotlivými státy, nikoliv většími celky, k čemuž nakonec došlo během první světové války (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 39).

Po první světové válce se začalo více hovořit o nutnosti sankčních opatření v mezinárodní politice a během dvacátého století došlo ke třem významným debatám na toto téma. Tyto velké debaty proběhly ve třicetiletých intervalech a hovořilo se zde zejména na téma užití a zneužití sankcí a o jejich účinnosti. Na těchto rozhovorech lze velice dobře sledovat vývoj konceptu vnímání míru ve světě, zvláště pak po dvou největších válečných konfliktech v naší historii (Wallenstein 2000, 1).

První velká debata proběhla ve třicátých letech dvacátého století a hovořilo se na téma Sankce proti agresí. Mezinárodní komunita řešila otázku, jak reagovat na jednání velmocí útočících na ostatní státy s jasnou záminkou okupovat jejich území. Věřilo se, že ekonomická blokáda Německa byla nad míru efektivní, protože Německo nebylo zcela poraženo vojensky, ale kvůli ekonomickému nátlaku se zhroutil tehdejší režim zevnitř. Z tohoto pochopitelného důvodu získaly sankce v rámci nově vzniklé Společnosti národů významnou roli. Avšak v roce 1931 došlo k prvnímu velkému selhání, kdy Japonské císařství zaútočilo na Čínu a následně okupovalo Mandžusko. Tento případ znamenal jasné porušení mezinárodních úmluv vytvořených Společností národů, projevoval veškeré známky agrese vůči jinému státu, a proto měly být na Japonsko uvaleny ekonomické sankce. Toto se ovšem nestalo. O několik let později došlo k dalšímu incidentu, k napadení Etiopie pod úmyslně vykonstruovanou

záminkou. Agresorem v tomto případě byla Itálie. Zde již k uvalení sankcí došlo, avšak tyto sankce byly naprosto neúčinné a z tohoto důvodu byly po devíti měsících také zrušeny. Neschopnost Společnosti národů plnit svoji funkci eskalovala až k rozpadu tohoto společenství (Wallensteen 2000, 1-5).

Druhá velká debata nesla název Sankce za dekolonizaci a proběhla v šedesátých letech dvacátého století. Její hlavní náplní byla témata týkající se dekolonizace, diskriminace a demokratických principů a velice se lišila od debaty první. Špatné zkušenosti s využíváním sankcí z předchozích let neměly za následek opuštění od tohoto způsobu řešení, a tak sankce zůstaly v rámci OSN jako jedna z možností, jak řešit mezinárodní spory (Wallensteen 2000, 2-5).

V šedesátých letech bylo uvaleno množství sankcí, ale tyto sankce nebyly iniciativou OSN, avšak jednalo se o nástroje velmocí, jako byly Spojené státy americké (sankce uvalené na Kubu a Dominikánskou republiku) nebo Sovětský svaz (sankce uvalené na Albánii a Čínu). V roce 1965, v reakci na vyhlášení unilaterální deklarace nezávislosti státu Rhodesie (dnešní Zimbabwe) na Velké Británii, Britové jako odpověď na dění v Rhodesii uvalili na tamní režim Iana Smithe ekonomické sankce, které byly doporučeny i Radou bezpečnosti OSN a v roce 1966 byly také přijaty jako povinné. Tento akt se stal prvním případem, kdy byly sankce globálně použity jako nástroj v mezinárodní politice (Červenka 1971, 16; Wallensteen 2000, 2-5).

Důležité je také zmínit sankce proti Jihoafrické republice, a to zejména proto, že na rozdíl od mnoha pokusů o efektivitu mezinárodních sankcí, v tomto případě byly úspěšné. Kvůli zavedení sankčních opatření vůči Jihoafrické republice, zejména pak kvůli zavedení zbrojního embarga z osmdesátých let, získala Namibie nezávislost (Hanlon 1990, 84–85).

Třetí velká mezinárodní debata proběhla v devadesátých letech dvacátého století a nesla název Sankce a nové válečné konflikty. Jako začátek debat na téma nové válečné konflikty lze vnímat sankce uvalené Radou bezpečnosti OSN na Irák, které byly reakcí na invazi Saddáma Husajna do Kuvajtu a byly uvaleny okamžitě po invazi, tedy v srpnu roku 1990. Irák byl označen za agresora tohoto konfliktu, což vyústilo v ozbrojený útok koalice 28 států v čele se Spojenými státy americkými. Spojené státy dostaly povolení od OSN k vojenské operaci za účelem osvobození Kuvajtu. Akce proběhla v lednu a v únoru 1991 a výsledkem bylo násilné vyhoštění iráckých vojáků z Kuvajtu, sankce však stále zůstaly v platnosti.

Jeden významný rozdíl, kterého si lze oproti dřívějším případům všimnout, je fakt, že zde sankce nebyly jediným nástrojem k řešení mezinárodního konfliktu, ale jedním z mnoha. V předchozích dvou debatách totiž byly sankce vnímány jako jediné řešení daného konfliktu, a jejich účel, kromě toho hlavního, a to dosáhnout nějaké změny, bylo také zabránit válečnému konfliktu. V případě Iráku to však neplatilo a sankce byly použity jen jako další řešení (Wallensteen 2000, 2-3; History, Persian Gulf War 2018).

Sankce uvalené na Irák byly ukončeny až po více než desetiletí, a to 22. května 2003, kdy Rada bezpečnosti OSN jednohlasně přijala rezoluci o jejich ukončení. Jednalo se o největší snahu o zavedení rozsáhlých sankčních opatření od konce druhé světové války, jež rozvířila množství debat o efektivitě, humanitárním dopadu a vůbec oprávněnosti a morální otázce těchto nástrojů mezinárodní politiky (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 1).

Do roku 1990 byly Radou bezpečnosti OSN uvaleny sankce pouze dvakrát, a to v již zmíněných případech Rhodesie a Jihoafrické republiky. Po konci studené války však nastal zlom a byl zaznamenán signifikantní nárůst využití těchto opatření. Sankce byly uvaleny na Irák, Srby ovládané části bývalé Jugoslávie, Somálsko, Libyi, Haiti, Libérii, na oblasti Kambodži ovládané Rudými Khmery a na mnoho dalších států. Spojené národy nebyly ovšem jediné, které v tomto období řešení mezinárodních sporů pomocí sankcí začaly častěji využívat. Ve stejných letech Spojené státy americké využily toto řešení více než v sedmdesáti případech, což naznačovalo novodobé směřování americké mezinárodní politiky a jejich hlavního donucovacího nástroje, ekonomických sankcí (Winkler 1999, 133).

3.2 Klasifikace způsobů sankčních opatření

Existují různé způsoby rozlišování mezi jednotlivými druhy sankčních opatření. Nejprve bych zde však uvedl zcela základní rozdělení, a to na sankce unilaterální (jednostranné) a multilaterální (mnohostranné). Jinými slovy lze tyto prostředky rozdělit na základě počtu zúčastněných států. Jednostranné sankce jsou tedy ta opatření, která vydává jeden stát nezávisle na ostatních, na druhou stranu multilaterální sankce jsou uplatňované více státy společně či se přímo jedná o sankce Organizace spojených národů (Druláková 2009, 69).

Sankční prostředky lze dále v praxi rozdělit na několik typů. Tou hlavní a nejvíce využívanou kategorií jsou takzvané ekonomické sankce. Jsou namířeny na hospodářskou sféru daného státu a mají za úkol zabránit využívání hospodářství k válečným účelům. Ekonomické sankce jsou hlavně částečná nebo úplná embarga a bojkoty strategických surovin využívaných k vedení válečného konfliktu nebo financí plynoucích z obchodu se strategickými surovinami za účelem podpoření válečného konfliktu. Mezi takovéto suroviny lze řadit ropu, uhlí, zemní plyn, diamanty či vzácné dřevo. Ekonomické sankce lze také uplatňovat pomocí zmrazení aktiv v zahraničí, zákazu investic, úvěrů u mezinárodních bank a další (Druláková 2009, 68). Tato kategorie je natolik rozsáhlá, že se jí budu zabývat později zvlášť.

Jako další způsob sankčních opatření můžeme uvést zbrojní embarga. Zbrojní embarga mají za úkol zabránit vývoji válečného konfliktu či mu zcela předejít pomocí omezení obchodu se zbraněmi. Jedná se o zákazy dovozu zbraní, munice a vojenské techniky a technologií. Cílem těchto sankcí je odříznout daný stát od prostředků k vedení války a již v minulosti se ukázal být tento způsob velice účinný, jak lze mimo jiné sledovat například na případu Jihoafrické republiky z osmdesátých let minulého století. Vojáci Jihoafrické republiky okupovali Namibii a jižní část Angoly, a Rada bezpečnosti OSN tak na JAR uvalila zbrojní embargo. V roce 1988 začala být situace opravdu vážná a jihoafričtí vojáci nebyli již schopni Angolanům konkurovat. Zbrojní embargo zabránilo Jihoafrické republice nakoupit moderní letadla, nové vojenské technologie a moderní tanky a jelikož vojáci Angoly byli dobře zásobováni Sovětským svazem, JAR začala na bojištích značně ztrácet (Druláková 2009, 68; Hanlon 1990, 85).

Další v pořadí jsou takzvané sankce diplomatické. Mezi tato opatření lze řadit všechny diplomatické akty počínaje zrušením státní návštěvy, odvoláním diplomatických pracovníků, dále blokování jednání na poli Organizace spojených národů, neúčast na mezinárodních konferencích, bojkot mezinárodních úmluv a další. Tyto akce mohou vyústit až k vážnému poškození bilaterálních vztahů, omezení komunikace politických zástupců a k zákazu vstupu do země příslušných osob (Galtung 1967, 383). Jako příklad lze uvést poslední události, které se dějí na poli mezinárodní politiky, a to zavraždění bývalého agenta ruských tajných služeb Sergeje V. Skripala na území Velké Británie a následnou diplomatickou „přestřelku“ těchto dvou zemí. Premiérka Theresa May vyhostila ze země dvacet tři ruských diplomatů podezřelých z napojení na ruské tajné služby, kteří dostali týden na opuštění území Spojeného království (The New York Times 2018). Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov v reakci na obvinění z otrávení bývalého agenta Skripala a na odvolání ruských diplomatů z Británie oznámil, že Rusko také plánuje podobná protipatření týkající se vyhoštění britských diplomatů (CNN News 2018).

Další sankční opatření, které lze typologicky rozlišit, jsou takzvané sankce komunikační. Jedná se o veškeré akty s cílem omezit či úplně přerušit nějaký druh komunikace, jako může být například přerušení telekomunikace, poštovního spojení, omezení transportních linek (lodní, letecká, silniční, železniční doprava) nebo omezení vstupu na své území, vytváření černých listin s osobami, které mají zákaz vstoupit do daného státu a další (Galtung 1967, 383).

Na základě zprávy Nejvyššího kontrolního úřadu Spojených států amerických, která byla určena předsedovi Výboru pro mezinárodní vztahy USA, byly sankce definovány třemi způsoby. Prvním způsobem jsou takzvané instrumentální sankce. Tyto sankce mají za úkol zabránit cílové zemi získání specifického zboží či finančního kapitálu. Druhým typem jsou sankce za účelem potrestat cílovou zemi za nepřijatelné jednání. Tyto sankce se většinou netýkají blokády zboží a kapitálu, ale mohou způsobit jisté ztráty a tlak na ekonomiku cílové země pomocí odebrání různých preferenčních statutů v oblasti vzájemného obchodu mezi danými zeměmi, tresty ze strany Mezinárodního měnového fondu a další. Třetím typem jsou takzvané symbolické sankce. Tato opatření nemají ve své podstatě vliv na ekonomiku cílové země, mají však za úkol vyslání signálu, že země, která sankce uvaluje, nesouhlasí s jednáním protistrany (U.S. General Accounting Office 1992, 9).

Existují i některé další způsoby, jak sankce klasifikovat, ať už budeme hovořit o již zmíněných multilaterálních a unilaterálních, nebo o pozitivních a negativních, sankcích proti jednotlivci nebo proti větším celkům, tak nejobsáhlejší, nejvíce diskutovaná a používaná metoda jsou sankce ekonomické a těmi se budu nyní výhradně zabývat.

3.3 Ekonomické sankce

Ekonomické sankce jsou v podstatě jakési limitace a zákazy obchodování či přístupu na trh za účelem donucení cílového režimu podřídit se vůli státu, jenž sankce uvalil (Winkler 1999, 136). Země, která ekonomické sankce vůči protistraně uplatňuje a má v úmyslu způsobit cílové zemi nějakou ekonomickou škodu, postupuje třemi různými kroky. Jedná se o omezení exportu, zákaz importu a omezení či zastavení toku financí dané země, a to včetně zmrazení nebo zabavení jejích aktiv v rámci své sféry vlivu (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 44-45).

Ekonomické sankce lze rozdělit na opatření, která jsou namířena proti obchodu a opatření s cílem omezit tok financí. Mezi první kategorii sankcí lze zařadit embargo, bojkot, zvýšení cel, zamítnutí či zrušení dovozní a vývozní licence a další podobné akce tohoto typu (Druláková 2009, 69). Obchodní sankce vytvářejí v cílové zemi tlak na místní ekonomiku a jejich úkol je zvýšit všeobecné výdaje dané země, a to pomocí ztráty trhu pro export, zamítnutí importu důležitého zboží, nižší zisky z exportu, a naopak vyšší ceny importovaného zboží. Téměř ve třetině zaznamenaných případů ekonomických sankcí se jednalo jak o omezení exportu, tak i importu. V dalších případech, kdy sankce vstoupené v platnost neobsahovaly omezení exportu a importu zároveň, v naprosté většině dominovala kontrola exportu. Jako příklad můžeme uvést arabské ropné embargo z let 1973–1974. Jednu z mála situací, kdy se jednalo čistě o restriktce importovaného zboží, lze uvést případ bojkotu vlny z Austrálie do Sovětského svazu, a to v reakci na požadavek navrácení zběhlého agenta zpět do SSSR (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 40–45; Walensteen 2000, 14; Winkler 1999, 136).

Důvodem, proč sankce soustředěné na import nejsou tak často využívány, je fakt, že Spojené státy americké, jakožto nejčastější uživatel ekonomických sankcí od konce druhé světové války, mají dle ústavy pouze omezenou pravomoc využívat importní sankce na základě důvodů týkajících se zahraniční politiky. Základem pro uvalení ekonomických sankcí na import zboží musí být skutečnost, že cílová země podporuje mezinárodní terorismus a její území slouží jako teroristická základna (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 45).

Ekonomické sankce jsou tedy cílené na obchodní sféru, ale jak již bylo zmíněno, tak i na finanční sféru státu. Sankce s cílem omezit tok financí lze uplatňovat pomocí zmrazení aktiv daného státu a jeho občanů v donucující zemi, může se také jednat o diskriminační zdanění těchto aktiv, vyvlastnění majetku cílového státu a další opatření tohoto druhu (Druláková 2009, 69). V porovnání s ekonomickými sankcemi cílenými na obchod jsou finanční sankce, co se týče vymahatelnosti, jednodušší. Jednodušší z toho důvodu, že jednak vládní a mezinárodní finanční instituce jsou stěžejní pro zajištění toku financí, jednak proto, že finanční trhy lze mnohem lépe regulovat než trhy se zbožím. Navíc, je mnohem pravděpodobnější, že významné osoby na mezinárodním poli budou častěji zapojené do sféry financí než do obchodu se zbožím, což znamená, že jejich finanční aktivity lze mnohem snadněji monitorovat a následně vymáhat tresty, dojde-li k porušení vládních a mezinárodních úmluv. Jelikož v současné tržní ekonomice závisí většina obchodních aktivit na přístupu k financím, tak sankce cílené na finanční sféru bývají často uvaleny společně se sankcemi obchodními, aby se jejich efektivita znásobila. Tudiž, finanční sankce se staly efektivním nástrojem na poli mezinárodní politiky, protože je lze jen složitě obejít a jejich vynucování je relativně jednoduché (U.S. General Accounting Office 1992, 4-6; Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 45-47).

Tento fakt však nezaručuje, že budou sankce více humánní, ani skutečnost, že budou mít tížený efekt na elity sankciovaného státu. Ve skutečnosti je velice složité dosáhnout cíleného efektu sankcí a zároveň zanechat obyvatelstvo nedotčené. Většinou se totiž stanou oběťmi prostí občané dané země, jako se to stalo v případě finančních sankcí uvalených Spojenými státy americkými na Panamu za účelem oslabení pozice její vlády. Tato akce měla zcela opačný dopad, kdy uvalené sankce měly nežádoucí účinky jednak na panamskou ekonomiku, tak i na necílové skupiny obyvatelstva (U.S. General Accounting Office 1992, 4-6).

3.3.2 Chytré sankce „Smart Sanctions“

Ekonomické sankce jsou uzpůsobeny tak, aby vytvářely tlak na politické vůdce autoritářských režimů a mají za cíl změnu jejich politiky. Tato skutečnost s sebou však přináší mnoho nežádoucích vedlejších účinků. Často způsobují škody hlavně široké populaci cílové země, někdy také i zemím sousedním, a to z důvodu toho, že jejich vůdci mají moc vyhnout se postihům plynoucím z těchto sankcí a přenést jejich efekt na své občany (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 138). Vedlejší efekty ekonomických sankcí začaly být v devadesátých letech mnohem více viditelné, a tak se mnoho odborníků rozhodlo vytvořit nový typ sankčních opatření, která by byla namířena přímo na jednotlivé elity s cílem způsobit jim co největší škody a zároveň minimalizovat škody běžných občanů. Hlavním cílem těchto sankcí by bylo vyvinout tlak na mocné podporovatele daného režimu, kteří by pak sami donutili vládu k provedení změn. Tyto přesně cílené sankce se nazývají chytré sankce „smart sanctions“ (Drezner 2011, 68).

Po roce 1990 se množství uvalených sankcí oproti předchozí době zmnohásobilo. Využívání komplexních sankcí, začalo být velice nepopulární, a to zejména kvůli již zmíněnému diskriminačnímu dopadu na nevinné obyvatelstvo. Jako odstrašující případ dopadly sankce uvalené na Irák, jež způsobily obrovské sociální problémy. Všechny sankce uvalené OSN a Evropskou unií od poloviny devadesátých let byly již cílené a selektivní (Cortright – Lopez 2002, 1-5).

Objevují se však také různé studie a výzkumy na téma cílených sankcí, z nichž vyplývá, že chytré sankce oproti komplexním řešením ve výsledku nemají vyšší úspěšnost ve vynucování ústupků cílové země. Ve spoustě případů jsou dokonce méně úspěšné. Pravdou je, že zcela prokazatelně řeší mnoho politických problémů v zemích, které samy sankce využívají, a to tak, že jejich humanitární dopad a vliv na základní lidská práva je minimální, a proto se nesetkávají s takovým množstvím domácí kritiky, jako je tomu u rozsáhlých komplexních ekonomických sankcí. Drezner tvrdí, že dopad chytrých sankcí na lidská práva je minimální, a proto mohou být chytré sankce uplatňovány neomezeně. Politické problémy řeší stylem poukázat na fakt „snažíme se s přestupky cizích zemí něco udělat“, ve skutečnosti ale funkci vynucování politické změny v cílovém státu neplní (Drezner 2011, 100-104).

Cortright a Lopez však zkoumali rozdíly v efektivitě mezi komplexními a cílenými sankcemi uvalenými OSN v letech 1990–2001. I když zjistili, že komplexní sankce měly větší účinek, tak tvrdí, že nejdůležitější podmínkou k úspěchu není to, zda se jedná o chytré sankce nebo o sankce komplexní, ale zda jsou doopravdy a efektivně vynucovány (Cortright – Lopez 2002, 9).

Během posledního století došlo ke značnému vývoji a rozšíření významu ekonomických sankcí. K proměně došlo, když se kromě omezení importu a exportu zboží začala objevovat také finanční omezení a restrikce a v poslední době i již zmíněné cílené „chytré sankce“. Budoucnost nám zcela jistě poskytne i další nové způsoby, jak ekonomické sankce využívat (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 141).

3.3.1 Cíle ekonomických sankcí

Podle profesora Davida A. Baldwin by měl být koncept ekonomických sankcí rozšířen tak, aby zahrnoval nejen hospodářský nátlak za účelem politických cílů (tradiční koncepce sankcí), ale také nátlak za účelem cílů ekonomických, zkrátka, sankce by měly mít i jiné cíle, než jen změnu politiky státu pod tlakem sankcí (Baldwin – Pape 1998, 189–191).

Ekonomické sankce jsou ale politické nástroje, a tak jejich cíle mají spíše politickou povahu nežli ekonomickou. Jedná se o akce za účelem změny politiky cílového státu, posílení pozice země, která sankce vydává, a to jak na mezinárodním poli, tak i v rámci domácí politiky (někdy se hovoří i o ekonomických sankcích jako o nástroji pro posílení politické moci v domácí politické sféře), někdy se může jednat i o obranu proti různým zahraničním politikám. Některé vlády jsou často ochotny vystavit se i ekonomickým ztrátám jen proto, aby dosáhly různých politických cílů. Ekonomické penále za účelem ekonomického zisku, jako je například dovozní clo, nejsou často považovány za ekonomické sankce (U.S. General Accounting Office 1992, 11; Baldwin – Pape 1998, 190).

Kromě donucení sankciované země ke změně svého politického jednání a přístupu, což je podstata a hlavní cíl ekonomických sankcí, existují také i dodatečné cíle. Jedná se o potrestání či odeslání zprávy mezinárodním aktérům porušujícím mezinárodní úmluvy a o právní cíle, jako jsou změny mezinárodních norem či ustanovení precedentu. Nelze však

zapomínat ani na již zmíněné domácí důvody, které se mohou zdát poněkud povrchní. Jde o uspokojení požadavků veřejnosti podniknout nějakou protiakci za porušení mezinárodních úmluv a porušení základních lidských práv, uspokojování ekonomických požadavků či jednoduše prokázání aktivity na půdě mezinárodní politiky, a to vše za účelem zisku politické reputace ve vlastní zemi (Drury 2001, 486).

V roce 1990, po konci studené války, proběhly v mezinárodní politice velké změny, které s sebou samozřejmě přinesly i nové cíle ekonomických sankcí. Nově vzniklé státy (Ukrajina, Bělorusko, Gruzie a další), které byly dříve součástí Sovětského svazu, se staly cílem ekonomických sankcí ze strany Ruska, a to proto, že se Rusové snažili vynutit si příznivější podmínky pro své občany žijící na jejich území. Sankce byly uvaleny s cílem poskytnout těmto Rusům přijatelnější podmínky pro život v bývalých sovětských republikách a dále, měly za úkol pomoci jim při rozdělování majetku po rozpadu SSSR. Byla také zaznamenána i změna přístupu Spojených států amerických a Evropy vůči situaci na africkém kontinentu. Africké země pod nadvládou diktátorů, ve kterých probíhaly boje a masové vraždění obyvatelstva, se čím dál více stávaly cílem ekonomických sankcí. Z celkových třiceti případů uvalení sankcí na africké státy v devadesátých letech jich čtrnáct mělo primárně za cíl demokratizaci (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 131).

Podle zprávy pro Výbor mezinárodních vztahů senátu Spojených států lze rozlišovat mezi primárními, sekundárními a terciálními cíli ekonomických sankcí. Primární cíle jsou cíle odhalené veřejnosti, běžně prezentované ve formě donucení sankciované země splnit jisté požadavky. Těchto primárních cílů lze dosáhnout nejobtížněji. Příkladem jsou sankce uvalené v roce 1966 na bělošskou menšinovou vládu v tehdejší Rhodesii za účelem donutit ji ustoupit a zavést systém většinové vlády. Sekundární cíle mají symbolický charakter. Jde o posílení prestiže a postavení té vlády, která sankce uvaluje. Sankce mohou zvýšit prestiž pomocí morálního sdělení a ohrazením se proti jednání jiné země. Jako příklad lze uvést případ z roku 1978, kdy na tehdejší vládu v Ugandě byly uvaleny sankce z důvodů porušování základních lidských práv. A na závěr, terciálními cíli ekonomických sankcí jsou snahy o ovlivnění mezinárodního systému. Jen jejich hrozba může totiž sloužit jako zastrašení ostatních států, které by v budoucnu plánovaly jakékoliv jednání, jež by nebylo v souladu s mezinárodními normami (U.S. General Accounting Office 1992, 11-13).

3.3.3 Efektivita ekonomických sankcí, splňují svoji funkci či nikoliv?

Jsou ekonomické sankce efektivní? A pokud ano, za jakých podmínek? Odborníci po celém světě si pokládají tyto otázky a někteří tvrdí, že ekonomické sankce ve své podstatě nefungují. Ti druzí jsou více optimističtější a zdůrazňují, že je nutné klást důraz na rozlišení mezi případy, kdy sankce byly opravdu uvaleny a vynucovány a případy, kdy sankce spíše plnily funkci jisté hrozby, ale zavedeny ve skutečnosti nebyly, což značně ovlivňuje procento jejich úspěšnosti. (Hovi – Huseby – Sprinz 2005, 479).

Podle výzkumu Schotta, Hufbauera, Elliottové a Oegg jsou nejpříznivější podmínky pro zajištění efektivity sankcí následující:

1. *Cíle zemí uvalujících sankce musejí být limitované.*
2. *Cílová země již čelí jistým ekonomickým problémům.*
3. *Mezi cílovou a uvalující zemí panují relativně přátelské vztahy.*
4. *Proces uvalení sankcí musí proběhnout rázně a jedním krokem.*
5. *Sankce způsobí cílové zemi značné ekonomické škody.*
6. *Škody vzniklé zemi uvalující sankce jsou minimální.*
7. *Sankce nejsou doprovázeny tajnou či vojenskou ozbrojenou akcí.*
8. *Sankce společně uvaluje více zemí najednou (multilaterálnost).*

Při rozhodování, zda jsou sankce efektivní či nikoliv, hrají neekonomické faktory často důležitější roli než ekonomické škody, které sankce napáchají. Jedním z neekonomických faktorů je síla politické opozice v cílovém státu. Když je totiž vláda vystavena silné domácí opozici, mohou mít sankce mnohem větší účinek než v zemi, kde vládne pouze jedna politická strana. Dalším faktorem důležitým pro úspěch ekonomických sankcí je také zapojení se více zemí najednou. Sankce nemusí být nutně multilaterální, aby dosáhly svého cíle, avšak multilaterální sankce vytváří silnější ekonomický tlak. Multilaterálnost také přispívá k úspěchu sankčních opatření poukázáním na skutečnost, že s politickým jednáním cílové země nesouhlasí více států než jen jeden. Avšak může být také na škodu, a to v případě, kdy nedojde k mezinárodní politické shodě a multilaterálnost se stane spíše kontraproduktivní (U.S. General Accounting Office 1992, 24-26).

Podle studie Schotta, Hufbauera, Elliottové a Oegg, z případů ekonomických sankcí uvalených ve dvacátém století bylo alespoň částečně efektivních téměř třicet čtyři procent. Procento úspěchu však velice záleželo na podobě politické změny, o kterou usilovaly. Situace, kdy cílem bylo například propuštění politických vězňů a podobné relativně skromné cíle, byl úspěch téměř poloviční. Případy zahrnující pokusy o změnu režimu, destabilizaci vlády či politických lídrů, byly úspěšné jen ze 30 procent a snahy o zastavení či narušení vojenských akcí cílových států byly úspěšné pouze z jedné pětiny (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 158-159).

S tímto tvrzením výrazně nesouhlasí Robert A. Pape. Podle něj nebyly sankce efektivní ani v pěti procentech případů. Také tvrdí, že i když se po konci studené války zdály být sankce více efektivní než v minulosti, stále je ještě čeká dlouhá cesta k tomu, aby mohly nahradit efektivitu vojenské intervence. Podle něj by musel svět projít výraznou proměnou, aby mohly být ekonomické sankce spolehlivou alternativou k použití síly a navíc, klíčovým faktorem pro úspěšnost ekonomických sankcí není schopnost spolupráce států, které je uplatňují, ale povaha cílového státu. Svě tvrzení dokazuje na případu Iráku, který byl cílem jedněch z nejtvrdějších sankčních opatření v historii, téměř polovina jeho hrubého národního produktu byla během pěti let eliminována, ale ve své podstatě sankce naprosto selhaly. Důvodem pro neefektivitu sankčních opatření je podle něj fakt, že moderní státy nejsou tak „křehké“ a nesesypou se pod tíhou těchto postihů. Zarytý nacionalismus v zemích, na které jsou sankce cíleny, jim poskytuje značnou odolnost a vytrvání a jejich političtí lídři jsou ochotni přijmout vysokou daň a nechat trpět své občany za účelem dosažení svých politických cílů (Pape 1997, 106).

Problémem určit, zda a za jakých podmínek jsou sankce efektivní, se zabývala také studie Blancharda a Ripsmana. Podle jejich tvrzení je tradiční pojetí efektivnosti sankcí vyvinout na cílovou zemi ekonomický tlak natolik velký, že se nakonec podvolí a změní svoji politiku, chybně a nereflektuje skutečnost, jak doopravdy sankce fungují. Jsou zastánci toho názoru, že aby byly sankce efektivní, musí být politické následky za nepřijetí jejich požadavků pro cílovou zemi neúnosné natolik, aby se jim poddala. Samozřejmě, pokud nenastane situace, kdy politické škody za přijetí požadavků sankcí převyšují škody za jejich nepřijetí (Blanchard – Ripsman 1999, 222-224; Hovi – Huseby – Sprinz 2005, 482).

Na rozdíl od soustředění se na veřejnosti známé primární cíle sankčních opatření, je nutné se soustředit i na cíle vedlejší (sekundární, terciální), které jsou přítomny téměř ve všech případech a které jsou mnohdy paradoxně důležitější. Politikové často zdůrazňují tyto primární cíle proto, aby si získali pro svá jednání podporu veřejnosti. Takto prezentované cíle mohou ale snadno vést k přehnaným očekáváním, čeho všeho mohou opravdu sankce dosáhnout, a proto hodnotit efektivitu sankcí pouze na základě splnění primárních cílů může být velice zavádějící a takovéto analýzy efektivity mají tendenci směřovat spíše k negativním výsledkům. Důležité je si ujasnit skutečnost, že čím více jsou dané cíle skromné, tím vyšší efektivitu lze od sankcí očekávat (U.S. General Accounting Office 1992, 11).

Jakým způsobem lze ale zjistit, zda ekonomické sankce budou nebo byly efektivní? Hodnocení efektivity sankcí na základě dosažení jejich politických cílů je samozřejmě důležité, ale podle Baldwinovy studie je nedostatečné pro hodnocení i jejich dalších faktorů, jako je prospěšnost, užitečnost a účinnost. Tyto vlastnosti lze zjistit pouze tehdy, když bude provedena kombinovaná analýza nákladů na udržování sankcí společně s analýzou jejich efektivnosti (Baldwin – Pape 1998, 192).

Jak již bylo naznačeno na začátku této kapitoly, pro evaluaci efektivity sankcí je nutné rozlišit, zda se jednalo pouze o hrozbu či byly sankce opravdu uvaleny. Pokud totiž hrozba sankcemi selže a daný stát ji „prohlédne“, následné jejich uvalení nebude mít zcela jistě žádný účinek. Existují tři základní teorie, proč jsou sankce po předchozí neúspěšné hrozbě zbytečné. První je skutečnost, že hrozba sankcemi je cílovou zemí vnímána jako nedůvěryhodná. Pokud se opravdu jednalo jen o prázdnou výhružku, pak je situace jasná a o následné efektivitě sankcí nelze hovořit. Za druhé, pokud by nastala situace, že hrozba sankcemi je reálná a opodstatněná, ale podvolení se jejich požadavkům bude pro cílovou zemi mít mnohem vážnější následky na její fungování než samotné sankce, tak dojde k tomu, že i když bude výhružka splněna a sankce budou uvaleny, žádný efekt mít nebudou, protože nejsou účinné natolik, aby převýšily škody způsobené přijutím požadavků protistrany. Za třetí, výhružka sankcemi nebude mít žádný efekt, protože cílový stát očekává zachování sankcí i v případě, kdy se podvolí daným požadavkům. V tomto případě, pokud cílový stát zjistí, že sankce proti němu zůstanou v platnosti i poté, co přijmou požadavky protistrany, nebude mít důvod je přijmout (Hovi – Huseby – Sprinz 2005, 484-490; U.S. Government Accounting Office 1992, 2-5).

Je tedy velice důležité rozlišovat mezi případy, ve kterých byly sankce opravdu uvaleny a mezi případy pouhé sankční hrozby. Sankce většinou mají vliv na změnu politiky a jednání trestaného státu jen tehdy, pokud jsou opravdu uvaleny. Musejí být však splněny jisté podmínky, a to skutečnosti, že cílový stát musí špatně odhadnout účinek a dopad sankcí na své fungování a podcenit odhodlání protistrany dané postihy řádně vymáhat (Hovi – Huseby – Sprinz 2005, 499).

3.3.4 Následky ekonomických sankcí a jejich dopad na lidská práva

Ekonomické sankce jsou vytvořeny tak, aby způsobily ekonomické ztráty a ovlivnily změnu politického jednání v cílové zemi. Tato skutečnost s sebou ale nese i mnohé vedlejší negativní důsledky, a to jak pro cílovou zemi, tak i pro zemi, jež sankce uvaluje. Pro státní ekonomiku tyto ztráty nemusí být tak viditelné. Podle studie Schotta, Hufbauera, Elliottové a Oegg bylo ze zkoumaných případů zjištěno, že ztráty hrubého národního produktu zemí uplatňujících ekonomické sankce nepřesáhly dvě procenta. Problém je naopak na straně místních podniků. Jsou poškozovány zejména firmy obchodující na mezinárodním trhu. Ztráty obchodních kontaktů v zahraničí znamenají ztrátu reputace a zisku, lidé jsou propouštěni ze zaměstnání, snižují se platy a tak dále. Embarga na různé typy zboží také zvýhodňují zahraniční konkurenci, která není sankcemi vázána. Celá tato situace může často vést až k politické krizi v zemi, která sankce uvalila, a to proto, že poškozené společnosti mohou zmobilizovat opozici (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007, 108-110).

V roce 2007 byla Výborem pro hospodářské záležitosti sněmovny lordů Velké Británie vydána publikace zaměřená na dopady ekonomických sankcí na postižené země a bylo v ní uvedeno několik doporučení pro státy a organizace, které sankce využívají. Týkala se pravidel sankcí, jak by se k nim mělo přistupovat a čím by se měly řídit. Tato doporučení jsou následující (Economic Affairs Committee: House of Lords 2007, 137-138):

- 1. Všechny uvalené sankce by měly být pod neustálým dohledem a měly by být pravidelně přezkoumávány, a to včetně sankcí uvalených OSN, regionálními uskupeními a jednotlivými státy.*
- 2. Všechny sankce by měly být časově omezené.*
- 3. Měla by být dána jasná kritéria, jak a za jakých okolností by měly být sankce odvolány.*
- 4. Zrušení sankcí OSN by nemělo vyžadovat souhlas Rady bezpečnosti OSN, jež by bylo možné vetovat jejími členy.*
- 5. Od začátku do konce každého případu sankcí by měl být monitorován a zhodnocován jejich dopad, a to zejména na civilní obyvatelstvo.*
- 6. Sankce by měly být lépe a přesněji cíleny na zodpovědné režimy a především, sankce musí zajistit, aby nedocházelo k neoprávněnému ubližování civilnímu obyvatelstvu.*
- 7. Při uvalování sankcí by se měl pečlivě zvážit jejich dopad na státy třetí strany.*
- 8. Nejvíce by se měly prosazovat sankce na obchodování se zbraněmi, a to zejména v oblastech, kde probíhá ozbrojený konflikt.*

O tom, zda a jaký mají ekonomické sankce vliv na základní lidská práva v postižených zemích, existují dvě základní tvrzení. Celá situace závisí na tom, jak byly dané sankce efektivní. Pokud se totiž sankčním opatřením podaří oslabit cílový režim natolik, že dosáhnou i oslabení donucovacích kapacit dané vlády, porušování základních lidských práv by mělo být velmi málo pravděpodobné. Pokud však sankce selžou a pokusy o oslabení politických elit budou neúspěšné, vytvoří se ještě hlubší politická a ekonomická krize a svoboda obyvatelstva společně s jejich základními lidskými právy bude zcela jistě v ohrožení (Peksen 2009, 59-62).

Problémy dopadu ekonomických sankcí na lidská práva se začaly dostávat na povrch v roce 1991, kdy byla vypracována studie vlivu války v zálivu a z ní plynoucích sankcí a subjektem této studie byla vysoká úmrtnost a rozšíření epidemií mezi dětmi v iráckých nemocnicích. Následně byl do Iráku v roce 1996 vyslán tým expertů, aby zjistili, zda ekonomické sankce porušují základní lidská práva. Z jejich závěru vyplynulo, že na případu sankcí proti Iráku bylo jasně prokázáno, že ne vždy jsou ekonomické sankce „humánnější“ alternativou k vojenské intervenci, a tudíž, že skutečně k porušení základních lidských práv došlo (Marks 1999, 1510).

V roce 1991 bylo ekonomické embargo uvaleno i na Haiti a často bylo kritizováno za svoji neefektivitu a napáchané vedlejší škody. Tyto sankce měly velký dopad hlavně na chudé obyvatelstvo, zemědělce a dělníky v továrnách. Například léky a vakcíny, i když byly součástí humanitárních výjimek sankcí, tak omezení dopravy zboží v důsledku embarga ovlivnilo rychlost jejich dodávek. Sankce, a to zejména embargo na pohonné hmoty, byly uvaleny bez ohledu na zachování práva na zaměstnání, vzdělání a práva na důstojné podmínky k životu. Z důvodů omezení možností vzdělání a přístupu ke zdravotní péči měly dopady sankcí také vliv na destabilizaci politické situace a na schopnosti země podílet se na světové ekonomice. Uvalení sankcí prakticky ještě více prohloubilo již tak vážnou krizi způsobenou vládními represemi a haitskou armádou (Gibbons, Garfield 1999, 1499–1503).

Ekonomické sankce mohou porušovat základní lidská práva i nepřímo. Svým tlakem působí na vládnoucí elity a poskytují jim tak více důvodu, proč utlačovat vlastní populaci. Nedostatkové suroviny si přerozdělují mezi sebe na úkor prostého obyvatelstva a navíc, často jsou také zapojeny do ilegálního pašování a získávání potřebných surovin a materiálů ovlivněných sankcemi na černém trhu, a zvyšují tak procento kriminality v zemi. Sankce, jak již bylo zmíněno, mají často největší dopad na chudé obyvatelstvo zhoršováním zdravotní péče a zvyšováním nezaměstnanosti, což vede k vysoké nespokojenosti, k protivládním stávkám a k nestabilitě regionu. Tyto akce jsou pak pochopitelně následovány přísnějšími postihy ze strany vládnoucích elit a k dalšímu utlačování (Peksen 2009, 62-63; Selden 1999, 74-75).

Na základě výzkumu Dursuna Pekseny bylo dokázáno, že využívání sankčních opatření rozhodně nepřispívá rozvoji základních lidských práv. Před tím, než budou sankce vůči nějaké zemi uvaleny, měli by politikové společně s organizacemi, jako je OSN, zvážit případné následky ekonomických sankcí na lidská práva, a to i v případě, kdy je jejich úspěch vysoce pravděpodobný. V žádném případě by neměly být sankce uvaleny na úkor vážného porušení těchto svobod, jakkoliv se mohou zdát výhodné z hlediska dopadu na cílovou ekonomickou situaci. Nejedná se pouze o zde uvedené příklady Iráku a Haiti, ale o mnoho dalších světových konfliktů vedoucích k uvalení sankcí proti vládnoucímu režimu, jako například občanská válka v Angole, Libérii či v současné době v Sýrii. Peksen zdůrazňuje, že ekonomické sankce vylučují postiženou zemi z globální ekonomiky a způsobují socio-ekonomické problémy. Kromě toho, ty nejhorší následky nepociťuje cílový režim, ale naopak

právě běžní obyvatelé, kteří kromě ekonomických omezení ze strany zemí uvalujících sankce, bývají cílem útlaku a porušování lidských práv ze strany vlastní vlády a ocitají se tak mezi pomyslnými mlýnskými kameny politických her (Peksen 2009, 64–75).

4 Incident na Náměstí brány nebeského klidu 1989

4.1 Události před incidentem

V roce 1978 se opět k moci dostal Deng Xiaoping, avšak již pod formálním statutem „pouhého“ místopředsedy vlády. S ním nepřichází jen tzv. čtyři velké modernizace (obrana, věda a technika, zemědělství, průmysl), ale také čtyři základní principy (socialistická cesta, diktatura proletariátu, vedoucí úloha strany a marxismus – leninismus – Mao Zedongovo myšlení). Tyto principy přišly namísto potřebné politické reformy a měly zaručit moc tehdejší Komunistické strany Číny. Za vlády Denga také probíhaly rehabilitační kampaně, které měly za cíl „očistit“ křivě odsouzené lidi z předchozích dob a prakticky přiznat své chyby z minulosti. Tyto všechny kroky měly nejen za cíl stabilizovat zemi ekonomicky a politicky, ale také celkově posílit postavení vládnoucí Komunistické strany Číny (Fairbank 2010, 449–450).

„Přiblížení“ se KS Číny lidu se ze začátku reforem Dengovi do jisté míry dařilo. Šlo například o vytvoření inspekčních komisí, které se zaměřovaly na stížnosti obyvatelstva, dále využívání medií pro zprostředkování politiky směrem k veřejnosti a pro odhalování případů poškozených osob z minulosti a jejich očištění. V neposlední řadě, dalším krokem „k lidu“ bylo zavedení systému místních voleb (Fairbank 2010, 461–465).

I přestože byla Dengova politika v jistém smyslu otevřena „novým věcem“, ne všichni (uvnitř i mimo Čínu) byli se situací v Číně spokojeni. Důvodem nespokojenosti byly nejen demokratické otázky, ale také otázky ekologické. Co se týče těch ekologických, tak ke konci sedmdesátých let se v Číně a ve světě probírala především problematika ničení životního prostředí, konkrétně stavba přehrady Tři soutěsky (Fairbank 2010, 465). S demokratickými

otázkami uvnitř ČLR se pojí rok 1978, kdy se od října na Zdi demokracie (Mínzhǔ qiáng, 民主牆) v Pekingu začaly objevovat tzv. plakáty s velkými znaky (Dàzì bào, 大字報). Na rozdíl od jiných novinek, které se za Dengovy vlády zavedly, tato vydržela pouhý rok. Důvodem ke zrušení Zdi demokracie byl plakát Wei Jingshenga (Wèi Jīngshēng, 魏京生), na kterém byla esej navrhuující demokracii jako pátou modernizaci (Fairbank 2010, 465–466).

V roce 1979 mimo jiné také došlo k oficiálnímu uznání intelektuálů jakožto pracující třídy. Intelektuálům byla dána větší svoboda a s politikou reformem a otevíráním se světu dostali i přístup k více informacím ze zahraničí, a to zejména z Maďarska. Intelektuálové měli také (po dlouhé době) přispět k ekonomickému rozvoji země. Nicméně, postupem času byli znovu vytlačeni z důležitých diskuzí a upadli zpět do pozadí, protože šířili ideologii, která se s Komunistickou stranou Číny neztotožňovala. Opět tak došlo k odcizení politiků a intelektuálů, a navíc, k intelektuálům se v těchto letech také přidali studenti. Postupně tak vznikla skupina obyvatel, která nebyla spokojena s vnitřní situací v Číně, měla reformistické názory přejaté ze zemí východní Evropy a nebála se o nespokojenosti promluvit (Saich 1990, 182–184; Fairbank 2010, 467).

Nespokojené obyvatelstvo začalo protestovat a jedny z nejdůležitějších protestů se odehrály v letech 1986–1987. Jednalo se o studentské protesty a na rozdíl od protestů proti cizím mocnostem, které proběhly v minulosti, jako například protijaponské protesty z roku 1985, tyto měly za cíl demokratizaci společnosti. V těchto letech se však ještě nejednalo o hnutí, ale spíše o jednotlivé protesty v různých částech Číny. Vypukly v prosinci roku 1986 jako reakce na šesté plénum 12. Centrální komise Ústředního výboru strany. Studenti tehdy očekávali politickou reformu, ale místo té se v rezoluci z tohoto sjezdu hovořilo pouze o upevnění ideologie a kultury. Protesty měly být údajně jen dalším podnětem k politické reformě, avšak nesouhlasná reakce Deng Xiaopinga jen ukázala, že věci se jen tak měnit nebudou. Dalším důkazem, že demokratické myšlenky nebudou vítány, byla i nucená rezignace Hu Yaobanga (Hú Yàobāng, 胡耀邦), (Wasserstorm 1997, 307; Saich 1990, 184–185; Encyclopaedia Britannica 2015).

Hu Yaobang byl dlouholetým spolupracovníkem Deng Xiaopinga a při dřívějších perzekucích Denga byl postihnut i on. Za Dengovy vlády se stal Hu Yaobang roku 1982 generálním tajemníkem strany (The New York Times 1989a). Jeho tehdejší hlavním úkolem bylo vyměnit staré, zkorumpované a často nevzdělané členy za mladší vzdělané

kádry (Encyclopaedia Britannica 2015). Hu byl veřejností a intelektuály vnímán spíše jako zastánce liberálnějšího směru, kterým by se měla společnost ubírat. Na druhou stranu si však zneprátnil konzervativnější členy strany, když navrhoval změny ohledně voleb, jež měly předat větší moc do rukou lidu (The New York Times 1987). Proto, když v roce 1986 vypukly studentské protesty, vrhla se na Hu Yaobanga velká vlna kritiky ze strany členů KS Číny, což jej donutilo rezignovat a podrobit se sebekritice (The New York Times 1989a).

Co se týče protestů samotných, jejich počátek byl 5. prosince 1986 ve městě Hefei, kdy na zdejší Univerzitě vědy a techniky probíhaly volby místních zástupců do Lidového kongresu. Studenti a učitelé tehdy volili kandidáty, kteří nebyli schváleni KS Číny, což jim bylo zamítnuto, a tak začali protestovat (Pomfret 2007, 133). Další protest se uskutečnil o čtyři dny později, v den výročí studentských protestů z roku 1935 (protesty proti japonské agresi). Zpráva se šířila dále a jako první je podpořily studentské kampusy ve Wuhanu. Dalším místem, kam se přenesly, byla Jiaotong University v Šanghaji a Pekingská univerzita. Zde byly vyvěšeny plakáty na podporu studentů v Hefei. Velmi důležitým dnem byl také 19. prosinec, kdy studenti v Šanghaji vyrazili do ulic s požadavky demokracie a svobody a od tohoto dne se protesty šířily dále (Kwong 1988, 970–971). Probíhaly až do ledna roku 1987, kdy došlo k nucené rezignaci Hu Yaobanga, kampani proti buržoazní demokracii a k jejich finálnímu potlačení v jednotlivých městech. Takto potlačená nespokojenost důležité skupiny obyvatelstva (která byla v historii potlačena již několikrát) byla jen předzvěstí dalších nepokojů (The New York Times 1987; The New York Times 1989a).

Avšak studenti byli pouze osamělou skupinou čínského obyvatelstva a pokud by v roce 1989 vyšli do pekingských ulic opět sami, následky by nebyly tak vážné. Připojilo se k nim ale i pracující obyvatelstvo, jejichž zisky byly ovlivněny ekonomickou inflací, která byla způsobena snahou Číny o rychlý ekonomický růst. Za většinou těchto neúspěchů stál Zhao Ziyang, který byl podporován Deng Xiaopingem. K nepopularitě politiků v dané době nepomáhaly ani zprávy o korupci ve vládě. I přes nespokojenost lidu se Zhao Ziyang dal považovat ze zastánce „liberálnější“ Číny a za někoho, kdo se snažil Čínu reformovat. Tyto snahy však byly přerušeny v roce 1988, kdy byl na Národním lidovém sjezdu odsouhlasen program ekonomické úspory s omezením liberalismu (Brandt, Rawski 2008, 104–105; Saich 1990, 182–186).

4.2 Incident na Náměstí brány nebeského klidu

Přestože se ve spojitosti s protesty na Náměstí brány nebeského klidu v červnu 1989 hovoří především o jeho násilném potlačení, je důležité si uvést i události, které z protestu udělaly to, čím byl a proč jeho následky nabyly tak vysokých rozměrů.

Po potlačení studentských demonstrací přišla pro lid další rána a tou byla smrt Hu Yaobanga. Hu Yaobang zemřel 15. dubna 1989 na následky infarktu, když údajně obhajoval před Politbyrem své reformy. Po zveřejnění této zprávy se několik studentů vydalo do ulic uctít jeho památku (Saich 1990, 186; Zhao, Bao, Chiang, Ignatius 2009, 4).

Během 18. a 19. dubna 1989 se začali studenti shromažďovat před sídlem strany, před branou branou Xinhua (Xīnhuá mén; 新华门). V této chvíli už údajně začali vznášet požadavky na jednání s vedením strany. Dne 22. dubna 1989 se konal pohřeb Hu Yaobanga a studenti se sešli na Náměstí brány nebeského klidu, aby si z ampliónů poslechli přenos ze smutečního obřadu, který se uskutečnil na jeho pohřbu. Toto shromáždění bylo oficiálně povoleno a studentů se sešly tisíce (Smith, Hadfield, Dunne 2008, 305; Zhao, Bao, Chiang, Ignatius 2009, 4–6).

Podle paměti Zhao Ziyanga měli studenti povoleno uctít památku Hu Yaobanga, ale jakmile bylo po smutečním obřadu, měli se zase rozejít a vrátit zpátky do škol. Co se týče zatýkání studentů, k tomu se Zhao Ziyang vyjádřil tak, že navrhnul tresty jen pro ty, kteří nějakým způsobem porušovali zákon (rabování, bitky, ničení veřejného majetku). Zhao Ziyang také vytvořil tříbodový postup, jak jednat po skončení smutečního obřadu. Za první, studenti se mají vrátit do škol, za druhé, i po odchodu studentů z náměstí by se s nimi měl vést dialog na různých úrovních, aby měli šanci vyjádřit své myšlenky a za třetí, nejdůležitější je vyhnout se krveprolití, a to za každou cenu. Tento návrh byl přijat Politbyrem, premiérem Li Pengem (Lǐ Péng, 李鹏) a následně odsouhlasen i Deng Xiaopingem (Zhao, Bao, Chiang, Ignatius 2009, 4–6; Smith, Hadfield, Dunne 2008, 305).

Avšak i po schválení Zhao Ziyangova návrhu vyšel 26. dubna 1989 v Lidovém deníku (Rénmín rìbào 人民日报 1989, 1) úvodník, který byl velice kritický a obvinil studenty, že se nechají manipulovat postavami v pozadí a označil je za výtržníky, proti kterým je potřeba zakročit. Podle vzpomínek Zhao Ziyanga byl právě tento úvodník zdrojem všeho zmatku, který následně vypuknul. Zhao Ziyang ve svých vzpomínkách píše, že po jeho

odjezdu na státní návštěvu do Severní Koreje 19. dubna 1989 bylo uspořádáno další mimořádné zasedání Stálého výboru Politbyra, kde bylo využito situace jeho nepřítomnosti ve prospěch získání podpory Deng Xiaopinga. Členové Politbyra Li Ximing (Lǐ Xīmíng, 李锡铭) a Chen Xitong (Chén Xītóng, 陈希同) situaci se studenty vykreslovali jako velký problém a demonstrace vysvětlovali jako odpor proti Komunistické straně Číny a proti Dengovi samotnému. Li Peng, který byl podle Zhao Ziyanga stejně zodpovědný za vykreslení vážnosti situace se studenty, jako Li Ximing a Chen Xitong, poté na zasedání společně s tehdejším prezidentem ČLR Yang Shangkunem (Yáng Shàngkūn, 杨尚昆) informovali Deng Xiaopinga. Podle Zhao Ziyanga toto odsouzení v úvodníku získalo studentům podporu obyvatelstva a následujícího dne přišlo na Náměstí brány nebeského klidu protestovat velké množství studentstva podporovaného veřejností (ABC News 2014; Zhao, Bao, Chiang, Ignatius 2009, 8–13).

Na 15. května byla naplánována státní návštěva Gorbačova, díky které bylo v Pekingu přítomno mnoho zahraničních novinářů. Této skutečnosti využili demonstrující studenti. Dne 13. května se přes dvě stě studentů posadilo doprostřed náměstí a začalo držet hladovku a dalších zhruba tisíc studentů okolo nich utvořilo „hradbu“ ze svých těl. Tento den je významný proto, že studenti náměstí neopustili až do červnového zásahu, kdy došlo k masakru. Ačkoliv se Zhao Ziyang toho dne snažil na studenty apelovat, jejich postoj se nezměnil. Reakce strany byla však zcela odlišná, než studenti očekávali. Namísto toho, aby s nimi začala vláda „pod nátlakem mezinárodních médií a v přítomnosti Gorbačova“ vyjednávat, rozhodli se změnit místo pro jeho slavnostní přivítání a z Náměstí brány nebeského klidu se událost přesunula přímo na letiště. Počet protestujících studentů tedy stále rostl (Smith, Hadfield, Dunne 2008, 305; Zhao, Bao, Chiang, Ignatius 2009, 25–26; ABC News 2014; CNN News 2017).

Dne 17. května v Pekingu protestovalo okolo 1,2 milionů lidí a nejednalo se už jen o studenty, ale také o intelektuály a dělníky, kteří se rozhodli studenty podpořit. Dne 18. května se setkal premiér Li Peng s lídry studentů, a ještě toho dne večer se sešel Stálý výbor Politbyra, aby odsouhlasil zavedení stanného práva v Pekingu. Ráno 19. května studenti ukončili hladovku, ale poté se dozvěděli o zavedení stanného práva vyhlášeného Li Pengovým projevem v televizi. Toho dne ráno na Náměstí brány nebeského klidu dorazil i Zhao Ziyang, který se zavedením stanného práva nesouhlasil. Zhao byl údajně zničený

a vyřknul pár vět, které následně přispěly k jeho odsouzení do domácího vězení v červnu téhož roku. V jeho větách byla evidentní lítost nad situací a studenty, kteří budou za své demonstrace potrestáni (SBS News 2015; Meisner 1999, 506–507).

Jako reakci na vyhlášení stanného práva se rozhodli studenti 20. května opět držet hladovku a 21. až 23. května proběhly další protesty. Ve stejné době se okolo města začaly stahovat jednotky Čínské lidové osvobozené armády, a proto se v některých částech Pekingu začaly stavět barikády, zároveň byla narušena doprava a chod továren. Ke studentským demonstracím se také vyslovilo Všečínské shromáždění lidových zástupců, vyjádřilo podporu studentským požadavkům a požadovalo zrušení stanného práva. Skupina vysloužilých generálů Lidové osvobozené armády také odeslala otevřený dopis přímo Deng Xiaopingovi, ve kterém připomněli její slavné revoluční tradice a motto, že Lidová armáda patří lidu, a proto nemůže zasáhnout proti němu. Co se týče prvních vojenských jednotek, které měly na starosti kontrolu města, skládaly se především z mladých vojáků, kteří se často ke studentům přidávali a zpívali s nimi revoluční písně. Dne 29. května byla dokonce na Náměstí brány nebeského klidu, a to přímo před portrétem Mao Zedonga (Máo Zédōng, 毛泽东), vztyčena socha „bohyně demokracie“ (Meisner 1999, 505–507).

Situace se však brzy změnila. Poslední den v květnu byli tito vojáci nahrazeni veterány, kteří v počtu dvou set tisíc jednotek obklíčili hlavní město. Tito vojáci se striktně řídili příkazy Deng Xiaopinga a pod tímto tlakem demonstrace téměř ustaly a na náměstí setrvalo zhruba kolem pěti tisíc osob. Poslední den v květnu byl ovšem pouze předehra toho, co se mělo následně odehrát. Dne 2. června byl oficiálně lídry Komunistické strany Číny odsouhlasen rozkaz o vyklizení Náměstí brány nebeského klidu za použití síly (Meisner 1999, 507–507; Langley 2009, 86–87).

Dne 3. června bylo předměstí Pekingu obsazeno armádou a okolo půl sedmé večer byli obyvatelé ampliony varováni, aby opustili ulice. Avšak reakce obyvatel byla opačná. Začali stavět barikády, jež měly za cíl zabránit armádě ve vstupu na náměstí. O půl jedenácté večer došlo k otevřenému střetu mezi armádou a civilisty, kdy vojáci ostřelovali barikády. Už v ten moment bylo mnoho mrtvých a raněných. Armáda postupovala na základě rozkazu Deng Xiaopinga, který přikázal, aby do následujícího dne do šesti ráno bylo náměstí od protestujících vyklizeno, a tak 4. června 1989, zhruba v jednu v noci, vojáci dorazili až k Náměstí brány nebeského klidu. O půl páté studenti mezi sebou hlasovali o tom, zda

náměstí opustí. Ti, co neodešli sami, byli „vyklizení“ a podle plánu bylo v šest hodin ráno náměstí plně pod kontrolou armády. Po zbytek dne však ještě pokračovaly dozvuky v podobě náhodných střetů armády s civilisty. Podlé zpráv agentury Amnesty International uvedených jako příloha č. 1 rezoluce OSN 1989/5 z 30. ledna 1990 byly ztráty odhadnuty na téměř tisíc obětí společně s dalšími tisíci raněných (Langley 2009, 86–87; ABC News 2014; Economic and Social Council E/CN.4/1990/52 1990, 3–4).

4.3 Události po incidentu

Bezprostředně po Tiananmenském incidentu, tedy 5. června 1989, začalo hromadné zatýkání a perzekuce disidentů. Tato „čistka“ však byla zaměřena i na média, a především na iniciátory demonstrací. Nekompromisnost čínské vlády dokazují rozsudky bez práva na spravedlivý soud a popravy, které následovaly. Současně se v té době také začala objevovat nová propaganda, která přeformulovala pojem vlastenectví tak, že se jednalo o loajalitu vůči režimu, a především vůči straně (Langley 2009, 87; Bakešová III. díl 2006, 13–15)

Dne 24. června se namísto Zhao Ziyanga stal generálním tajemníkem strany Jiang Zemin (Jiāng Zémín, 江泽民) a v letech 1989–1991 Dengovy ekonomické reformy dále probíhaly. Tentokrát ale již reformy postrádaly liberální prvky z předchozích let. Podpora reforem byla dokázána i Deng Xiaopingovou Cestou na jih, která se uskutečnila v roce 1992. Deng při ní navštívil významná místa pro ekonomické reformy, jako byly Guangzhou, Shenzhen a Zhuhai. Po třech letech od události Tiananmenského incidentu, v roce 1992, se konal 14. Sjezd Komunistické strany Číny, kde došlo k potvrzení pokračování tržních reforem a byla zde také odhlasována politika s názvem Socialismus s čínskými rysy (SBS News 2015; Bakešová III. díl 2006, 14–18; Langley 2009, 87–88). Další podrobnosti o událostech, které se odehrály po 4. červnu 1989 budou rozvedeny v následujících kapitolách.

5 Způsoby analýzy úspěšnosti sankcí

O tom, zda jsou sankce efektivní a jaké musí splňovat parametry, aby efektivní byly, existuje mnoho různých studií s rozdílnými pohledy na věc. Schott, Hufbauer, Elliottová a Oegg ve své práci efektivitu sankcí hodnotí na základě dvou kritérií, politického výsledku a podílu sankcí na tomto výsledku. Obě kritéria jsou hodnocena ve škále od jedné do čtyř. První kategorie zahrnuje: (1) neúspěšný výsledek, (2) nejasný, ale pravděpodobně pozitivní výsledek, (3) pozitivní výsledek a (4) úspěšný výsledek. Druhá kategorie zahrnuje: (1) nulový nebo negativní přínos, (2) minimální přínos, (3) částečný přínos, (4) významný přínos (Hufbauer – Schott – Elliot – Oegg 2007).

Na druhou stranu, studie Roberta A. Pape se na efektivitu sankcí dívá poněkud pesimističtěji. Podle Papeho je ekonomická sankce efektivní, pokud se cílový režim velkou měrou podřídí požadavkům uvalující země. Jeho kritéria nepovolují různé stupně úspěchu či neúspěchu. Buď se cílová země zcela podřídí požadavkům, sankce je tudíž úspěšná, pokud se podřídí jen částečně, sankce je hodnocena jako neefektivní (Baldwin – Pape 1998, 191–192). Jeho postoj je často kritizován kolegy, zejména pak, Hufbauerem, Schottem a Elliotovou, o kterých ve své studii (Pape 1997) mluví jako o přílišných optimistech a má výhrady k jejich závěrům a k široké škále hodnocení efektivnosti sankcí.

David Baldwin, mimo jiné také jeden z kritiků Roberta A. Papeho, se taktéž zabývá úspěchem a efektivitou ekonomických sankcí, avšak svůj výzkum zakládá na odlišném konceptu. Tvrdí, že pro zhodnocení úspěchu sankce je důležité si požadovaný úspěch rozdělit na jednotlivé komponenty, tak, aby se každá část dala analyzovat odděleně (Baldwin 1999-2000, 86-92).

Koncept úspěchu rozděluje na pět rozměrů, které jsou následující:

- (1) efektivnost (zhodnocení, zda sankce dosáhla svého cíle)
- (2) náklady/ztráty uvalující země plynoucí z uplatňování sankcí
- (3) náklady/ztráty způsobené cílové zemi
- (4) co je v sázce pro uvalující zemi (čím více je pro uvalující zemi v sázce, tím je následný úspěch cennější)
- (5) co je v sázce pro cílovou zemi (čím více bude pro cílovou zemi v sázce, tím obtížnější bude proces dosažení nějaké změny a tím vyšší bude hodnota úspěchu sankce)

Podle Baldwina je hodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí velice složitý a komplexní proces a efektivnost je pouze jedním z několika důležitých faktorů, jež je nutné zvážit. Dohromady jich pojmenovává pět (1. efektivita, 2. celkové náklady pro uvalující zemi, 3. ekonomické ztráty cílové země, 4. hodnota sankcí z hlediska důležitosti jejich cílů pro uvalující země a rizika s nimi spojená, 5. hodnota sankcí spojená s ohledem na rizika pro cílovou zemi se jim podřídit). I přesto, že pro těchto pět faktorů neexistuje žádný společný jmenovatel úspěchu, tak důsledný rozbor každého zvlášť by měl přinést daleko přesnější hodnocení úspěšnosti než hodnotit úspěch pouze na základě dosažené změny v politice cílového režimu (Baldwin 1999-2000, 91-92).

Baldwinův přístup je pro moji práci nejvhodnějším a nejobjektivnějším způsobem pro provedení analýzy úspěchu ekonomických sankcí. Předchozí dva způsoby hodnotí úspěšnost sankcí pouze na základě jejich efektivity, tedy, jakou měrou, či zda vůbec, přispěly ke změně cílového režimu. Toto hodnocení se někdy může zdát jako neobjektivní, protože jsem přesvědčen, že sankce může mít úspěch, i když se jí nepodařilo změnit politický směr cílového režimu, a proto budu ve své analýze dále postupovat na základě Baldwinovy metodologie a sankce uvalené na Čínu budu analyzovat z hlediska pěti Baldwinových „dimenzí“ úspěchu.

6 Analýza sankcí uvalených na ČLR po roce 1989

6.1 Sankce uvalené na ČLR

Neštěstí vyvolané brutálním potlačením studentských protestů na Náměstí brány nebeského klidu v roce 1989 mělo okamžitý dopad na čínské mezinárodní vztahy. Spojené státy americké společně se svými spojenci v reakci na situaci uvalily na Čínu ekonomické sankce, které se týkaly především pozastavení oficiálních státních návštěv na vysoké úrovni, suspendaci exportních úvěrů, rozvojové pomoci a prodeje vojenského a policejního vybavení (Harding 1990, 5).

Jako první zareagovali Američané, když 5. června 1989 prezident George Bush pozastavil veškerý prodej zbraní do Číny a nabídnul čínským studentům v Americe prodloužení platnosti jejich víz. Dále, o něco později, se přidalo Japonsko, které 20. června pozastavilo s ČLR jednání o zavedení pětiletého pomocného programu v hodnotě téměř 5,5 miliard dolarů. Světová banka 26. června oznámila odložení jednání o čínských půjčkách a 27. června se k sankcím přidávají i evropské země. Následovalo rozhodnutí organizace GATT (všeobecná dohoda o clech a obchodu) odložit na neurčito jednání s čínskou stranou o znovu vstoupení do této organizace. Dne 15. července se také v Paříži sešli zástupci zemí G7, aby projednali následující postup a pozastavili oficiální státní návštěvy a obchod se zbraněmi (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008).

Kromě USA, Japonska a Evropy se k sankcím připojila i Austrálie a Kanada. Po Tiananmenském incidentu tlačila australská veřejnost na australské ministerstvo zahraničních věcí a obchodu, aby omezilo „nadmíru“ přátelské vztahy s ČLR (veřejnost vnímala tuto situaci jako klesnutí pod úroveň tehdejšího Sovětského svazu a Jihoafrické republiky) a soustředilo se hlavně na potrestání čínské strany. Austrálie poté poskytla azyl téměř čtyřiceti tisícům čínských občanů, kteří v zemi pobývali na studentská či jiná víza a 13. července pozastavila s Čínou všechna jednání a kontakty na ministerské úrovni a zrušila financování projektů pro čínský rozvoj (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008; Thomas 2004, 212). Kanada se 30. června 1989 na dobu neurčitou rozhodla přerušit

svoji účast na projektu stavby vodní elektrárny Tři soutěsky a zrušila další tři čínské rozvojové projekty v celkové hodnotě téměř 54 miliónů kanadských dolarů (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008).

O více jak dva měsíce později od uplynutí události Tiananmenského incidentu se sešla komise OSN pro lidská práva, aby projednala následující postup vůči čínské straně. Na tomto shromáždění byla odsouhlasena rezoluce 1989/5 s názvem „Situace v Číně“. Tato rezoluce zní následovně (Economic and Social Council E/CN.4/1990/52 1990):

Subkomise pro prevenci proti diskriminaci a pro ochranu menšin,

Je znepokojena událostmi, které se nedávno udály v Číně a jejich následky na situaci základních lidských práv.

1. Požaduje, aby generální tajemník OSN dodal Komisi pro lidská práva informace o situaci poskytnuté čínskou vládou a jinými spolehlivými zdroji.

2. Apeluje na čínskou stranu, aby omilostnila osoby zbavené svobody v důsledku výše zmíněných událostí.

Odborníci tvrdili, že přijetím této rezoluce bude zaveden významný precedent, jelikož do té doby žádný stálý člen Rady bezpečnosti OSN nebyl nikdy terčem kritiky z důvodu porušování lidských práv (New York Times 1989c). Podle druhého článku Charty OSN by se totiž měly členské státy v rámci své mezinárodní politiky vyvarovat použití síly a jiných možných způsobů za účelem zasahování do teritoriální integrity a interních politických záležitostí jiné země (UN Charter 1945).

Jak bylo výše uvedeno, k uvalení sankcí na Čínu se kromě USA a Evropského společenství připojily i ostatní země, jako Japonsko, Kanada a Austrálie. Je zde i představena rezoluce OSN, která měla z čínské strany velice silnou odezvu. Tuto reakci rozvedu dále v kapitole Reakce Číny na uvalení sankcí, avšak předmětem celkové analýzy úspěšnosti budou pouze sankce USA a Evropského společenství (po roce 1993 Evropské unie), a to z důvodu zajištění přesnosti soustředěním se pouze na nejdůležitější aktéry této kauzy. Základem pro analýzu budou tedy sankce Evropského společenství a Spojených států, které byly na Čínu uvaleny jako reakce na Tiananmanský incident, nikoliv sankce, které následovaly později.

6.1.1 Sankce USA

Nejprve je nutné si ujasnit, že americké sankce uvalené na Čínu v reakci na Tiananmanský incident nebyly ani první a ani poslední. Čínské podmínky pro dodržování lidských práv a hrozba proliferace zbraní hromadného ničení byly a stále jsou v Americe jedním z nejvíce probíraných politických problémů a hrozbou pro její národní bezpečnost. Důvodem je hlavně odmítání Číny řídit se mezinárodními standardy pro export a nedostatečná kontrola exportu zbrojního materiálu do zahraničí. Podle zprávy Výzkumné služby kongresu USA byly na začátku devadesátých let zaznamenány zprávy o čínské pomoci s vývojem zbraní hromadného ničení zemím jako je Pákistán, Írán a Severní Korea (China: Economic Sanctions 2006, 4).

Důležité je tedy uvést, že ne všechny sankce uvalené Spojenými státy na Čínu v devadesátých letech byly sankce v reakci na Tiananmanský incident. Jak již bylo zmíněno, Spojené státy zareagovaly na incident jako první a hned 5. června 1989 pozastavil prezident George Bush veškerý prodej zbraní do Číny. Podle Petersonova institutu pro mezinárodní ekonomiku ovlivnila tato akce zbrojní kontrakty americké vlády v hodnotě téměř 600 milionů dolarů a dalších 100 milionů dolarů v soukromém sektoru, zahrnující tři sta položek uvedených na kontrolním seznamu pro export munice, tři komunikační satelity a navigační systémy do letadel Boeing 757-200 (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008).

V průběhu června 1989 Spojené státy pokračovaly v uvalování dalších ekonomických sankcí, které zahrnovaly, kromě vládních a soukromých kontraktů na prodej zbraní, munice a vojenských technologií, také omezení zahraniční pomoci a zrušení exportních licencí. Americký senát dále odsouhlasil, že by prezident Bush měl podpořit mezinárodní finanční instituce v omezování a rušení úvěrů a půjček poskytovaných ČLR. Jednalo se o instituce, jako je Společnost pro soukromé investice v zahraničí (OPIC), U. S. Trade and Development Agency (USTDA), Světová banka (World Bank) a Eximbank (Exportní a importní banka), (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008; China: Economic Sanctions 2006, 5–13; China: Economic Sanctions 2016, 6–10).

V ohrožení byl také čínský statut MFN⁵. Podle Jackson-Vanikova dodatku z roku 1974, jež po zemích, které spolu chtějí mít statut MFN v platnosti, požaduje relativně volnou emigrační politiku, a kromě jiného, také přístup k finančním institucím, jako je Exportní importní banka (Drury – Li 2003, 8). Pokud totiž nebudou tyto podmínky splněny a odpovědná osoba (například prezident USA) se tohoto dodatku nevzdá, statut MFN nebude moci být na nadcházející rok obnoven. Administrativa prezidenta Bushe se však na setkání z 31. května 1989 rozhodla dodatku se vzdát a prezident 9. června 1989 ujistil čínskou stranu, že toto rozhodnutí dodrží. Následně bylo Číně schváleno využívat tarifu MFN i v následujícím roce (Drury – Li 2003, 8; PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008).

V roce 1990 byla americkým kongresem schválena legislativa, která posílila prozatímní ekonomické a diplomatické sankce uvalené prezidentem Bushem dříve v roce 1989. Toto posílení sankcí bylo reakcí na nesouhlas Spojených států s jednáním vlády v Pekingu a někdy se jim také říkalo Tiananmenské sankce. Tyto sankce byly následující (China: Economic Sanctions 2006, 5; China: Economic Sanctions 2016, 2).

- *Pokračování v suspendaci Společnosti pro soukromé investice v zahraničí (OPIC) financovat čínské projekty.*
- *Pokračování v suspendaci agentury U. S. Trade and Development Agency (USTDA) financovat čínské projekty.*
- *Pokračování v suspendaci exportních licencí na vývoz zbraní, vojenské techniky a technologií přítomných na americkém kontrolním seznamu pro vývoz zbraní a munice, zahrnující také vojenské helikoptéry a jejich součástky.*
- *Pokračování v suspendaci exportních licencí na satelity, které měly být v Číně vypuštěny.*
- *Pozastavení exportních licencí pro nástroje a zařízení ke kontrole a detekci zločinu.*

⁵ MFN (Most-favoured-nation) je obchodní statut udělovaný v rámci Světové obchodní organizace (WTO). Jeho významem je zachování stejných obchodních podmínek pro všechny partnery vlastníci tento statut. V podstatě to znamená, že pokaždé, co například stát zvýhodní podmínky pro obchodování s určitým zbožím, sníží clo, nebo otevře svůj trh, musí toto zvýhodnění poskytnout všem státům v rámci statutu MFN rovnoprávně. Důležité je předejít diskriminaci v rámci mezinárodního obchodu (World Trade Organization 2018).

- *Odmítnutí exportních licencí pro jakékoliv zboží a technologie používané v jaderném průmyslu, pokud by prezident pojal podezření, že takovéto zboží a technologie může být zneužito k výzkumu a výrobě zbraní hromadného ničení.*
- *Oponovat multilaterálním snahám o liberalizaci podmínek pro kontrolu exportu zboží a technologií směřujících do Číny.*
- *Pokračování v suspendaci Americké Eximbank financovat obchod, poskytovat půjčky a úvěry, záruky za úvěry a pojištění čínské straně.*

Tyto sankce měly jasné cíle. Měly donutit čínskou vládu k politickým reformám a přispět k uvolňování režimu a ke zlepšení podmínek pro dodržování základních lidských práv. Prezident Spojených států měl ve své plné pravomoci (s předchozím oznámením kongresu) tyto sankce zpřísnit omezit, či zcela zrušit. Jeho rozhodnutí mohlo být založeno buď na základě zaznamenání určitého progresu ze strany vlády ČLR uvolnit politický tlak na své obyvatelstvo, nebo na shledání, že rozhodnutí o uvalení sankcí pro Spojené státy je již nevýhodné a je v národním zájmu finanční spolupráci, exportní licence či spolupráci na jaderném programu obnovit. Co se týče prvního bodu, byly stanoveny určité podmínky, za kterých mohou být sankce zmírněny či zcela zrušeny. Tyto podmínky byly následující (China: Economic Sanctions 2006, 5–8; China: Economic Sanctions 2016, 2).

- *Zrušení stanného práva.*
- *Zastavení poprav, trestních stíhání a dalších represí vůči osobám, které nenásilně vyjádřily svůj politický názor.*
- *Propuštění politických vězňů.*
- *Zvýšení respektu pro základní lidská práva zahrnující svobodu vyjádření, tisku, volného shromažďování, zakládání spolků aj.*
- *Volnější přístup k informacím včetně zastavení rušení Hlasu Ameriky a volnějšího přístupu zahraničních novinářů.*

Postupně byla však téměř všechna sankční opatření v rámci Tiananmenských sankcí ze strany USA zrušena. Ve zprávě Výzkumné služby kongresu USA z roku 2016 bylo uvedeno, že ze sankcí uvalených v reakci na Tiananmanský incident zůstaly v platnosti pouze

dvě, a to suspendace společnosti OPIC financovat čínské projekty a omezení exportních licencí vztahující se na položky uvedené v seznamu pro vývoz zbraní a munice (USML) a na nástroje a zařízení pro kontrolu a detekci zločinu (China: Economic Sanctions 2016, 6).

6.1.2 Sankce Evropského společenství

První reakce Evropských států na Tiananmenský incident byly ze strany Švédska, Velké Británie, Francie, Západního Německa, Itálie, Španělska a Nizozemska. Vlády těchto zemí jednohlasně odsoudily jednání Pekingů zasáhnout proti studentským demonstracím silou a lidé po celém světě vyšli do ulic vyjádřit čínským demonstrantům podporu (New York Times 1989b). Velká Británie odvolala plánované vládní návštěvy, společně se Švýcarskem uvalily zákaz dovozu zbraní do Číny a Švédsko, Nizozemsko a Francie zmrazily s Pekingem diplomatické vztahy (Hellström 2010, 13). V reakci na incident se 27. června 1989 v Madridu sešla Evropská rada a na jejím zasedání bylo odsouzeno čínské jednání a byly uvaleny sankce (European Commission – Restrictive measures (sanctions) in force 2016, 15/114).

Na jednání Evropské rady se 27. června 1989 v Madridu sešlo dvanáct států, které společně vytvořily deklaraci, jež silně odsuzovala násilné potlačení studentských demonstrací, vyjadřovala znepokojení nad stále probíhajícími popravami a pronásledováním a požadovala po čínské vládě, aby těchto akcí zanechala. Dále požadovala, aby čínské autority respektovaly základní lidská práva a vzaly na vědomí evidentní touhu svého obyvatelstva po svobodě a demokracii. Evropská rada argumentovala tím, že akce spojené s potlačením demonstrací a následných represí v žádném případě nejsou v souladu s politikou reforem a otevírání se světu, která byla evropskými státy silně podporována (European Union Restrictive measures (sanctions) in force 2016,15/114).

Na základě této deklarace byly přijaty následující sankce a restriktivní opatření (Presidency Conclusions – European Council 1989):

- *Řešit problémy nedodržování lidských práv v ČLR na mezinárodních fórech, požadovat přítomnost nezávislých pozorovatelů při procesech s odsouzenými a umožnění přístupu do věznic.*
- *Přerušeni vojenské spolupráce členských států Evropského společenství s Čínou a embargo na obchod se zbraněmi.*
- *Suspendace bilaterálních ministerských a vládních návštěv*
- *Odklad spolupráce členských států na společných projektech s Čínou*
- *Omezení programů kulturní, vědecké a technické spolupráce na pouze ty aktivity, které mohly mít za tehdejších okolností „svůj význam“.*
- *Prodloužení víz čínským studentům v Evropě, kteří o to měli zájem.*
- *Odklad posuzování nových žádostí o úvěrové pojištění a žádostí o úvěry od Světové banky.*

I když Evropská rada deklarovala seznam těchto sankcí, žádná výrazná změna v evropské politice neproběhla. Některé země dokonce vyvíjely ekonomický tlak zevnitř, když například německé a italské podniky začaly lobovat za rychlé navrácení situace do původního stavu (Algieri 2002, 76). Navíc se v prosinci 1989 ve Štrasburku sešla Evropská rada znovu a odsouhlasila zrušení zákazu financování čínských exportních úvěrů. (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008). V říjnu 1990 vydala Evropská rada rozhodnutí o postupném znovuoobnovování bilaterálních vztahů členských států s ČLR a v roce 1992 se téměř vše vrátilo do původního stavu a v platnosti zůstalo pouze embargo na obchodování se zbraněmi. Hlavním důvodem pro odvolání sankcí byla důležitost Číny z hlediska světové politiky a ekonomiky. (EU – China relations Timeline 2015).

Problémem však bylo, že zbrojní embargo na Čínu bylo podepsáno ještě před přijetím Maastrichtské smlouvy⁶ v roce 1992, což znamenalo, že podmínky pro jeho dodržování jsou zcela odlišné od běžných embarg z následujících let. Ve zkratce to znamená, že zbrojní embargo z roku 1989 je spíše doporučením než právně závazným aktem, a navíc, deklarace

⁶ Smlouva o Evropské unii podepsaná 7. února 1992, vstoupila v platnost 1. listopadu 1993. Kromě změny názvu z Evropského společenství na Evropskou unii také zavedla nové formy spolupráce členských zemí (obrana, spravedlnost vnitřních věci aj.). Došlo k vytvoření nové politické a hospodářské struktury skládající se ze třech základních pilířů (Český rozhlas 2008).

dost jasně nespecifikovala, jaké typy vojenského vybavení toto embargo zahrnuje. Záleží tedy na jednotlivé zemi, jak si bude omezení plynoucí z tohoto zákazu definovat. (Hellström 2010, 7; European Union's Arms Embargo on China 2006, 2).

Ve většině zemí tedy došlo k rozhodnutí, že vydají zákaz exportu pouze smrtících zbraní, radarové a navigační systémy se do jejich podmínek nezahrnovaly. V roce 2003 Čína zvyšovala svůj tlak na Evropskou unii a chtěla docílit zrušení tohoto embarga a označila jej za překážku v čínsko-evropské bilaterální spolupráci v oblasti obranného průmyslu a technologie. Bylo oznámeno čínsko-evropské strategické partnerství, spolupráce na vesmírném programu a také spolupráce na evropském navigačním systému Galileo. O zrušení zbrojního embarga se snažilo také Německo s Francií, avšak tyto snahy byly přerušeny v roce 2005 Spojenými státy (European Union's Arms Embargo on China 2006, 10–15; Hellström 2010, 7–10; EU – China Observer 2013, 21).

6.2 Reakce Číny na uvalení sankcí

Okamžitě po reakcích západních zemí na potlačení studentských demonstrací na Náměstí brány nebeského klidu a následném uvalení sankcí se na titulní stránce *Renmin ribao* objevilo vyjádření čínské vlády, jež obvinilo Spojené státy za vměšování se do interních politických záležitostí Komunistické strany Číny, a dále, sankce, které uvalují, jsou jen ukázkou anti-komunistického hnutí na západě a marným pokusem o podkopání čínského režimu. Dále čínská strana zdůraznila, že z hlediska vzájemné závislosti v oblasti světové ekonomiky tyto sankce zcela jistě napáchají škody i na straně západních zemí (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008). Čína také na Spojené státy uvalila vlastní sankce, jež měly za cíl generovat negativní propagandu, měla také v plánu se sjednotit s konzervativními komunistickými státy v Evropě a proti USA vystoupit, avšak tato akce trvala jen velmi krátce a neměla žádný účinek, zejména proto, že komunistické režimy v Evropě se začaly hroutit (Harding – Whiting – Ross 1990, 15).

Čínská vláda nakonec zachovala „klidnou hlavu“ a po uvalení sankcí se rozhodla nezasahovat do americké mezinárodní politiky. Podpořila záležitosti, jež měly pro Spojené

státy velký význam, jako například nezasahování do konfliktu v Perském zálivu, souhlas s podpisem smlouvy o zákazu šíření jaderných zbraní a zbraní hromadného ničení, příspěvěk k nastolení míru v Kambodži zastavením dodávek zbraní khmerskému režimu a podpořením rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN ke společnému řešení kambodžské otázky. Tato strategie se pro Čínu ukázala být velice výhodná a velkou měrou přispěla ke zrušení většiny ekonomických sankcí k roku 1992 (Sun 2006, 61–66).

Co se týče reakce na rezoluci OSN 1989/5, Čína se silně ohradila a požadovala její zrušení. Ve vyjádření stálého zástupce Čínské lidové republiky při OSN, datovaného k 1. prosinci 1989, jež reagovalo na přijetí rezoluce 1989/5 stálo, že v červnu 1989 došlo k potlačení protivládních demonstrací s cílem svrhnout legitimní socialistickou vládu. V tomto prohlášení stálo, že čínská vláda reagovala zcela adekvátně a v zájmu naprosté většiny čínského lidu a její akce neměly se záležitostí porušování lidských práv nic společného. Dále bylo zdůrazněno, že protiakce ze strany západních zemí měly povahu jasného vměšování se do čínských interních záležitostí a budou mít za následek zhoršení mezinárodních vztahů s ČLR (Economic and Social council E/CN.4/1990/52 1990). K tomuto jednání byl také doručen dopis od čínského velvyslance při OSN Li Luyeho (Lǐ Lùyě, 李鹿野), adresovaný přímo generálnímu tajemníkovi OSN. Bylo v něm zdůrazněno prohlášení tiskového mluvčího Ministerstva zahraničních věcí Čínské lidové republiky z 2. září 1989, který označil rezoluci 1989/5 za protizákonnou a požadoval její okamžité zrušení (Economic and Social council E/CN. 4/1990/55 1990).

Reakce na evropské sankce přišla o něco později. Evropské zbrojní embargo vyvolalo první oficiální kritickou reakci ze strany Číny až v roce 1997, kdy mluvčí čínského ministerstva zahraničí Shen Guofang (Shěn Guófāng, 沈国芳) oznámil, že uvalení embarga bylo známkou „nesprávného přístupu“ evropských zemí vůči ČLR a vyjádřil přání čínské vlády tato nařízení zrušit. Následně v roce 2000 podala Čína první oficiální žádost o zrušení tohoto embarga, které označila jako překážku v čínsko-evropské spolupráci (Hellström 2010, 15–16).

6.3 Analýza sankcí

V této části bude provedena analýza evropských a amerických sankcí uvalených na ČLR v přímé reakci na Tiananmanský incident. Všechny ostatní sankce plynoucí z jiných událostí, které se staly po roce 1989, do analýzy zahrnuty nebudou. Analýza bude provedena na základě metodologie Davida Baldwina, jejíž podstatou je rozdělení faktorů úspěšnosti sankcí do pěti kategorií úspěchu. Tyto faktory jsou následující: (1) efektivita sankcí (dosažení politické změny), (2) celkové náklady uvalující země, (3) ztráty cílové země, (4) hodnota sankcí z hlediska důležitosti jejich cílů pro uvalující země a rizika s nimi spojená a (5) hodnota sankcí spojená s ohledem na rizika pro cílovou zemi jejich požadavky splnit. Na základě výsledků bude vypracováno podrobné shrnutí každého faktoru zvlášť, a tím bude docíleno detailní analýzy zkoumaných sankcí.

6.3.1 Analýza efektivity sankcí

Abychom mohli zodpovědět otázku, zda byly sankce uvalené na ČLR úspěšné, bude stěžejní nejdříve posoudit všechny faktory jejich úspěšnosti. Jako první je nutné zjistit efektivitu těchto sankcí, tedy, jestli splnily své cíle, zda jejich přispěním došlo k nějaké politické změně, k propuštění politických vězňů, zastavení trestního stíhání studentských demonstrantů a další.

Cílem amerických sankcí bylo zrušení stanného práva, zastavení poprav, trestních stíhání a dalších represí vůči osobám, které nenásilně vyjádřily svůj politický názor, propuštění politických vězňů, zvýšení respektu pro základní lidská práva zahrnující svobodu vyjádření, svobodu tisku, volného shromažďování, zakládání spolků, volnější přístup k informacím včetně zastavení rušení Hlasu Ameriky a volnějšího přístupu zahraničních novinářů (China: Economic Sanctions 2016, 5–6).

Cíle sankcí Evropského společenství byly podobné. Evropa požadovala zvýšení respektu pro lidská práva a propuštění vězňených osob v důsledku protestů na Náměstí brány nebeského klidu. Navíc požadovala, aby Čína schválila Mezinárodní pakt o občanských

a politických právech OSN (ICCPR⁷). Evropským problémem však bylo, že jejich požadavky pro zrušení zbrojního embarga byly nejednotné, což bylo způsobeno obtížemi se v rámci Evropské rady dohodnout na specifických podmínkách (Hellström 2010, 8).

K jistým politickým změnám skutečně došlo. V říjnu roku 1989 se začínalo stále více hovořit o zrušení stanného práva. Dne 27. října 1989 oznámil mluvčí čínské vlády Yuan Mu, že stanné právo nebude v Pekingu platit stále. Sice nenaznačil přesné datum jeho zrušení, ale novinám sdělil, že se bude postupovat krok po kroku (The New York Times 1989d). Ke zrušení stanného práva nakonec došlo 10. ledna 1990, po více než sedmi měsících od protestů, avšak tento akt byl pouze politickým gestem, protože vojenské jednotky z města byly převeleny k policii a zákony zakazující svobodu slova byly stále v platnosti. Tento akt čínské vlády ale měl jasný důvod, a to omezit kritiku ze zahraničí a znovu získat přístup k mezinárodním úvěrům. Dalším cílem čínské strany bylo obnovit mezivládní styky, což se také povedlo. Někteří zahraniční diplomaté totiž tvrdili, že zrušení stanného práva bylo spojeno se setkáním Brenta Scowcrofta (poradce pro americkou národní bezpečnost) s Deng Xiaopingem ze začátku prosince 1989. Tento krok byl pro okolní svět zcela nečekaný a překvapivý a přispěl k tomu i fakt, že v rámci tohoto setkání došlo ke zrušení části sankcí (PIIE: Peterson Institute for International Economics 2008; Desert News 1990).

Dalším pokrokem bylo propuštění disidenta Wang Dana (Wáng Dān, 王丹), zatčeného při protestech 1989. Spojené státy v reakci na Wangovo propuštění nabídly Číně, že zruší část uvalených sankcí, ale pouze za podmínky, pokud přijme další ústupky ve prospěch respektování lidských práv (The New York Times 1998).

Sled těchto událostí, jako je propuštění několika disidentů či zrušení stanného práva v Pekingu, se však může na první pohled zdát jako počátek úspěchu sankcí, které byly cíleny přesně na tyto problémy, ale když se podíváme blíže na události, za kterých k tomu došlo, je zcela jasné, že tyto ústupky ze strany Číny byly pouze součástí její strategie k minimalizaci ekonomických ztrát. Čína ukázala světu, že je přístupná jednání o uvolňování politického tlaku na své obyvatelstvo, ale ve skutečnosti k omezování základních lidských práv stále docházelo.

Podle zprávy o dodržování lidských práv vypracované americkým ministerstvem zahraničí z roku 1990 je jasné, že pronásledování osob zapojených do červnových

⁷ International Covenant of Civil and Political Rights.

demonstrací 1989 stále probíhalo, bez ohledu na tlak ze zahraničí. Čína se snažila zakrýt tuto skutečnost spuštěním velké dezinformační kampaně, jíž součástí bylo také znemožňování práce zahraničním novinářům a jejich vyhošťování. (The New York Times 1990; China Human Rights Report 2012, 115–117).

Cílem čínské politiky po roce 1989 bylo vyhnout se západním sankcím, a tak bylo společně se zrušením stanného práva (jak již bylo výše naznačeno, jednalo se pouze o formální zrušení, ve skutečnosti v Pekingu byla stále přítomna velice početná ozbrojená síla) také oznámeno propuštění 881 osob obviněných z protistátní činnosti spojené s prodemokratickými protesty z roku 1989. Čínská vláda však uvedla jména jen u několika z těchto osob, a tak nebylo nikdy věrohodně ověřeno, kolik z nich bylo ve skutečnosti propuštěno. Důležité je zmínit, že oznámení o propuštění části těchto zadržených osob bylo skvěle načasováno s hlasováním kongresu o schválení legislativy, jež by znamenala ochranu téměř čtyřiceti tisíců studentů nucených nedobrovolně se vrátit zpět do Číny. Další zpráva o propuštění zbývající části politických vězňů byla oznámena večer před rozhodnutím prezidenta Bushe o nezrušení čínského statutu MFN (Human Rights Watch World Report 1990, 274–285; PIIIE: Peterson Institute for International Economics 2008).

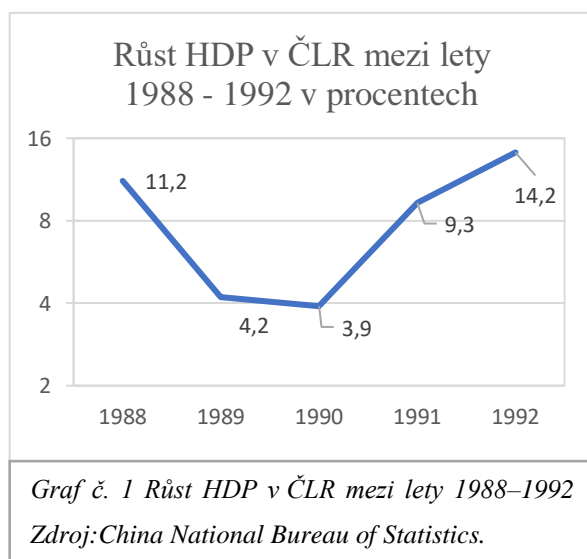
Vývoj uvolňování sankcí ze strany Spojených států v devadesátých letech byl jednak v duchu důležitosti Číny z hlediska světové ekonomiky, jednak také z hlediska světové politiky. Pro Spojené státy v období invaze do Perského zálivu totiž hrála Čína velice důležitou roli, protože namísto kritiky naopak s Amerikou spolupracovala. Využitím této zahraniční spolupráce a podpory měla Čína volné ruce a dále pronásledovala a odsuzovala odpůrce svého režimu (Human Rights Watch World Report 1990, 278). Dá se tedy říci, že v devadesátých letech přestalo být pro západní země ke zrušení sankcí důležité to, jak Čína řešila své interní záležitosti, ale to, jak spolupracuje se západem při řešení světových krizí.

Co se týče požadavků evropských států, tak jedním z nich byl podpis a ratifikace Mezinárodního paktu o občanských a politických právech OSN. Čína smlouvu 5. 10. 1998 nakonec podepsala, ale stále nebyla ratifikována. Zůstává tedy jediným stálým členem Rady bezpečnosti OSN, který tuto dohodu neratifikoval. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech OSN totiž garantuje právo na nezávislý soud, svobodu projevu

a možnost svobodně volit, takže je otázka, zda bude vůbec někdy ratifikována (Human Rights Watch 2013).

6.3.2 Analýza ekonomických ztrát a nákladů na sankce

Dalšími dvěma faktory pro posouzení úspěšnosti sankcí jsou ekonomické ztráty uvalujících zemí, a ztráty plynoucí z uvalení sankcí pro cílovou zemi. Na rozdíl od politických cílů se dá říci, že ekonomické cíle byly poněkud úspěšnější. Po uvalení sankcí byla Čína nucena po téměř třiceti letech obnovit obchodní kontakty s Indií a 15. prosince 1989 také uměle devalvovala svoji měnu vůči dolaru v pokusu vyrovnat se se ztrátami ze zahraničního obchodu (China's trade patterns and international comparative advantage 2010). Číně také v roce 1989 stoupl státní dluh, když se oproti roku 1986 téměř zdvojnásobil a částka vzrostla z 20 na 46,9 miliard dolarů. V lednu 1990 čínské ministerstvo zahraničních ekonomických vztahů a obchodu oznámilo pokles zahraničních půjček o 51 %, což činilo 4,8 miliard dolarů. Dále, obchodní deficit se z roku 1988 (3,1 miliard dolarů) na rok 1989 zvýšil na 6,6 miliard dolarů a hodnota hi-tech importu za rok 1989 klesla o 18 %. Ztráty z turismu způsobené zavedením stanného práva byly odhadnuty na 1 miliard dolarů a americké přímé zahraniční investice do ČLR za roky 1990, 1991 a 1992 činily pouhých 174 milionů dolarů (FDI za 1993: 556 milionů dolarů; 1994: 1,232 miliardy dolarů). Pro

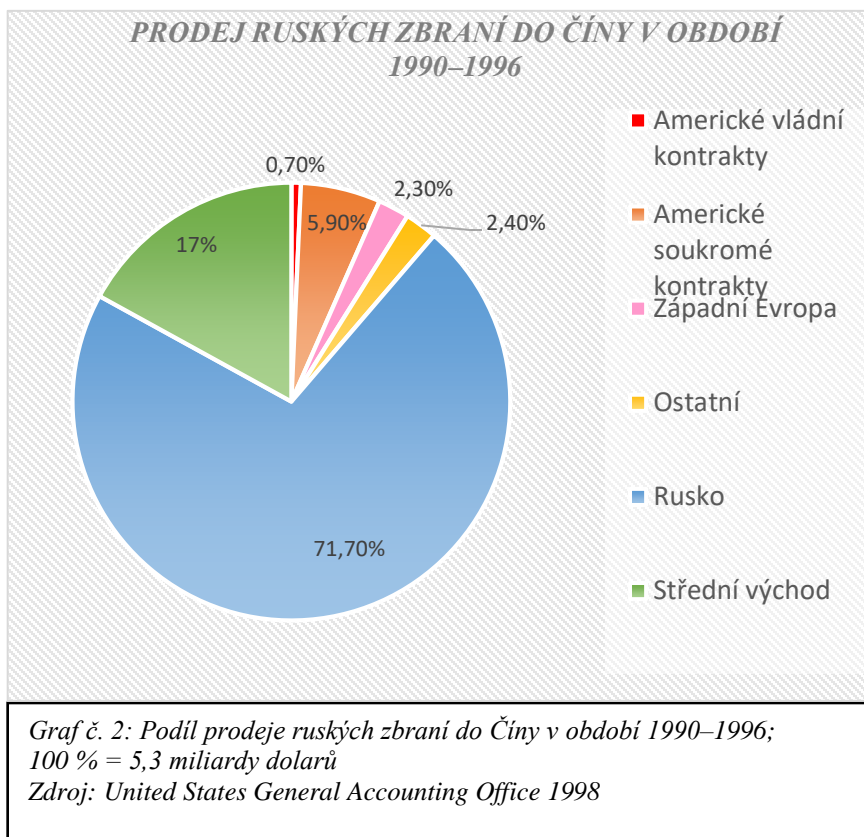
Čínu bylo však klíčové udržet si statut MFN, což se jí nakonec podařilo. Podle odhadu Světové banky by totiž při ztrátě MFN ročně prodělávala na prodeji zboží do USA 7–15 miliard dolarů. Celkové čínské ztráty z obchodu se zbraněmi plynoucí ze zbrojního embarga uvaleného Evropským společenstvím a Spojenými státy byly vyčísleny na 48 milionů dolarů, což znamenalo pokles o 30 % v porovnání se situací před uvalením sankcí. (PIIE:

Peterson Institute for International Economics 2008). Ekonomika ČLR však stále rostla, i když se růst HDP mezi lety 1988–1992 zpomalil. Na grafu č. 1 lze vidět pokles růstu HDP mezi lety 1988–1989 o 7 % a v roce 1990 růst zpomalil ještě o dalších 0,3 %. Po roce 1990 dochází mezi Čínou a západem k uvolňování vztahů a růst HDP se opět zvyšuje.

Co se týče finančních ztrát evropských zemí a Spojených států, hodnoty jsou poněkud zkrácené. Jedním z důvodů je fakt, že embargo uvalené Evropským společenstvím není právně závazné, a tak si ho každá evropská země upravila dle vlastních potřeb. Spousta evropských zemí zakázalo pouze vývoz „smrtícího“ vojenského vybavení. Co se týče ostatní techniky, jako jsou například radary či satelity, tak tyto prodeje pokračovaly nezávisle na embargu (European Union's Arms Embargo on China 2006, 27). Obchod se zbraněmi mezi Evropou a Čínou proto dále pokračoval a hodnota kontraktů za 55 milionů euro ze začátku roku 1990 se za rok 2003 vyšplhala až na 400 milionů euro (Hellström 2010, 26). Hlavním prodejcem zbraní v rámci EU byla Francie, která byla zodpovědná za 73,2 % zbrojních kontraktů mezi lety 1989–2004, celkově uzavřela s Čínou 20 obchodů v hodnotě zhruba 4 miliardy dolarů. Na prodeji zbraňových systémů do Číny se z evropských států dále velkou měrou podílely Itálie, Německo a Velká Británie (Foreign Policy in Focus 2006).

Ze strany Spojených států se také nedá vyloženě hovořit o ztrátách. Americké embargo sice pokrývalo jak smrtící, tak nesmrtící vojenskou techniku, ale existovala možnost, že prezident v národním zájmu vydá rozhodnutí, které prodej zbraní povoluje. Během let 1990–1998 došlo k jedenácti podobným případům, kdy prezident rozhodl ve prospěch prodeje zbraňové techniky i přes vyhlášené embargo. Po vyhlášení embarga na zbraně z 5. června 1989 Spojené státy tedy sice přišly o kontrakty zhruba v hodnotě 600 milionů dolarů za vládní dodávky zbraňové techniky a asi 100 milionů dolarů za komerční prodej zbraní, ale hned ve stejném roce povolil prezident doprodej vojenské techniky dojednaný ještě před vyhlášením embarga v celkové hodnotě 36,3 milionů dolarů a udělil také exportní licence pro prodej vybavení v hodnotě 312 milionů, které zahrnovaly zejména satelity a šifrovací zařízení (United States General Accounting Office 1998, 2 – 7; Drury – Li 2003, 5).

Jisté ztráty v důsledku zbrojního embarga ale pro západní země zaznamenány byly. Podle statistik se po uvalení zbrojního embarga mnohonásobil prodej ruských zbraní do Číny. Jen za rok 1990 byl zaznamenán prodej ruských zbraní Číně o hodnotě 1,2 miliardy

dolarů a za rok 2004 se částka vyšplhala až na 5,7 miliard dolarů. Průměrně Čína během let 1990–2004 nakupovala zbraně od Ruska za 2,3 – 2,6 miliard dolarů ročně, což je dvojnásobek částky za rok 1990. Na grafu č. 2 lze sledovat podíl prodeje ruských zbraní do Číny mezi lety 1990–1996. Rusko bylo v té době hlavním

čínským dodavatelem na úkor západních zemí s významným podílem 71,7 %. Druhým významným dodavatelem do Číny byly státy Středního východu se 17 %.

Pravdou je, že téměř všechny Tiananmenské sankce, až na jistá omezení prodeje zbraní, byly odvolány, a to zejména proto, že čínská ekonomika (až na menší kolísání mezi roky 1989–1991) rychle rostla a západní státy nechtěly přijít o příležitost k obchodu. Zbrojní embargo bylo také jedinou exportní sankcí, a proto jsem se rozhodl finanční ztráty západních zemí soustředit hlavně na obchod se zbraněmi.

6.3.3 Analýza hodnoty a rizik sankcí

Poslední dva body analýzy zahrnují posouzení obtížnosti cílů sankcí, jejich rizik a hodnoty jejich potenciálních úspěchů. Tyto dva body jsou velice důležité, protože předtím, než se nějaká země nebo organizace rozhodne sankce uvalit, měla by nejprve zvážit rizika s nimi spojená. Teprve pak bude možné posoudit, zda se vůbec vyplatí sankce použít.

Podle Baldwinovy teorie nejsou všechny cíle sankcí stejně důležité. Svoje tvrzení vysvětluje na příkladu ekonomických sankcí během druhé světové války. Baldwin tvrdí, že ekonomické sankce sice měly velice malý vliv na její konečný výsledek, ale jejich cílem bylo přispět k vítězství spojenců. V sázce bylo tedy mnoho a hodnota jejich příspěvku ke konečnému výsledku musí být posuzována na základě důležitosti konečného cíle (Baldwin 1999–2000, 92).

Mé pojetí tohoto faktoru úspěšnosti sankcí se od Baldwinova pojetí nepatrně liší. Baldwin ve čtvrtém bodě řeší, kolik je v sázce pro uvalující zemi s ohledem na důležitost konečného výsledku sankcí. Také budu posuzovat hodnotu sankcí z pohledu důležitosti jejich cílů, ale chci se více zaměřit na rizika, která plynou z následků, jež mohou přijít po uvalení sankcí. Myslím tím například fakt, že uvalené sankce mohou mít negativní účinky na ekonomiku a soukromé podniky uvalující země či negativní dopad na kvalitu podmínek k životu pro obyvatele v cílové zemi. Toto všechno jsou rizika, která by měla být pečlivě zvážena ještě před uvalením sankcí, aby se předešlo nechtěným důsledkům, jako jsou jednak ekonomické ztráty, jednak utrpení obyvatelstva, které se stane cílem přísnější perzekuce ze strany vlastní vlády vyvolané právě uvalenými sankcemi.

Co bylo tedy v sázce při rozhodování o tom, zda uvalit či neuvalit sankce v reakci na Tiananmanský incident z pohledu Evropského společenství a Spojených států amerických? Jelikož se jednalo o sankce uvalené v reakci na neadekvátní potlačení demonstrací na Náměstí brány nebeského klidu, cíle sankcí měly z velké většiny humanitární podtext. Jednalo se o zastavení pronásledování demonstrantů, o zastavení nespravedlivých soudních procesů a poprav, zrušení stanného práva a o zavedení občanských svobod (svobody projevu a tisku). Tyto cíle byly takzvané primární (viz. kapitola 3.3.1 Cíle ekonomických sankcí). Když se ale zamyslíme nad terciálními cíli v kontextu světového dění v roce 1989, kdy se chýlilo k pádům komunistických režimů v Evropě, nabízí se spekulace, zda Spojeným státům a Evropskému společenství nešlo jen o něco více než o dodržování lidských práv. V deklaraci Evropského společenství z 27. června 1989 mimo jiné stála žádost respektu k dodržování základních lidských práv a výzva Číně, aby vzala v potaz touhu po svobodě a demokracii, jež je hluboko zakořeněna uvnitř čínských občanů (Presidency Conclusions – European Council 1989). Jelikož jsou tyto cíle většinou před běžnou veřejností skryty, lze o nich jen spekulovat, ale to neznamená, že neexistují. Vysvětlovalo by to také

skutečnost, že byly sankce téměř do dvou let zrušeny. Západní země se přesvědčily o tom, že čínské vládě žádné změny nehrozí, že vládnoucí pozice strany byla značně posílena a sankce z pohledu světové ekonomiky tím pádem nedávaly smysl.

Pokud by byly požadavky pro zrušení sankcí čínskou stranou přijaty, jednalo by se o zcela bezprecedentní událost z hlediska historie Čínské lidové republiky. Kdyby bylo dovoleno zadrženým demonstrantům vrátit se do svých domovů, povolen přístup zahraničním novinářům a došlo by i na splnění zbylých požadavků západu, výsledky sankcí by se daly považovat za nesmírně hodnotné. Tato skutečnost sama o sobě by byla jasným důvodem, proč sankce uvalit. Rozhodnutí přispíval také fakt, že západní země byly ovlivněny atmosférou čínské politiky reformem a otevírání se světu, ale brutální potlačení studentských demonstrací pro ně byl obrovský šok. Fakt, že tyto cíle z velké většiny splněny nebyly, však může být dostatečným důvodem, proč pečlivě zvážit případné další uvalení sankcí v budoucnosti. Skutečnost, že v zájmu čínské strany není a nikdy nebylo tyto požadavky přijmout, lze vnímat jako jasný důvod, proč byly sankce velice brzy zrušeny, zkrátka, s přihlédnutím na povahu režimu cílové země se tato opatření ukázala být spíše na škodu a uvalující země daly přednost ekonomickému profitu.

S tím souvisí rizika pro západní země spojená s uvalením sankcí. Podle statistik se po uvalení zbrojního embarga zmnohonásobil prodej ruských zbraní do Číny. Rusko bylo v období mezi lety 1990–1996 hlavním čínským dodavatelem na úkor západních zemí s významným podílem 71,7 %. Rizika pro zbrojařský průmysl západních zemí byla tedy vysoká a čínský trh se zbraněmi byl příliš důležitý, než aby se jej západ vzdal. Embargo výrazně ovlivnilo jejich konkurenceschopnost na čínském trhu v porovnání s Ruskem a západní země si tuto skutečnost velice dobře uvědomovaly. Proto také například evropské země využívaly mezer v nařízení embarga a stále do Číny dodávaly špionážní techniku, satelity a radarové systémy. Navíc se snažily naplnit kontrakty dohodnuté ještě před rokem 1989, které sice zahrnovaly nesmrtící zbraně, ale také zbraně smrtící, konkrétně Itálie (rakety Aspide vzduch-vzduch) a Francie (lodní raketometry a rakety Crotale). Rizika plynoucí pro západní firmy působící ve zbrojním průmyslu se tedy rozhodně ignorovat nedala a jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole analýzy, také americké firmy se snažily dohnat deficit a tlačily na vládu, aby jim umožnila výjimky. (United States General Accounting Office 1998, 3–6; Hellström 2010, 6–10).

Poslední část analýzy zahrnuje rizika pro cílovou zemi, tedy Čínu, spojená s předpokladem, že by požadavky západních zemí na zrušení sankcí přijala. Cílem této analýzy je zjistit obtížnost sankcí, tedy, pravděpodobnost jejich úspěchu. Čínský velvyslanec pro OSN Li Luye v reakci na rezoluci 1989/5 odeslal generálnímu tajemníkovi OSN dopis, ve kterém se tvrdě ohradil proti přístupu západních zemí vůči zákroku na Náměstí brány nebeského klidu ze 4. června 1989. V dopise označil studentské demonstranty za zločince a výtržníky a svedl na ně veškerou vinu za oběti incidentu. Dále tvrdil, že zvěsti o takzvaném „krveprolití“ na Náměstí brány nebeského klidu jsou holý výmysl západních médií. Svá tvrzení podložil údajným svědectvím jistého hudebního skladatele z Taiwanu Hou Dejian (Hóu Déjiàn, 侯德健) a dalších několika studentů, kteří ho doprovázeli, když mezi posledními z náměstí odcházeli. Hou Dejian se studenty prý nezaregistrovali žádného studenta, běžného občana či vojáka, který by byl zabit, ani žádná obrněná vozidla najíždějící do davu (Economic and Social Council E/CN.4/1990/55 1990).

Co se zde snažím naznačit, je fakt, že pokud by čínská vláda přijala západní požadavky, znamenalo by to pro ni riziko obrovských rozměrů. Nejen že by veřejně přiznali, že udělali chybu, že by podkopali veškeré snahy o očištění svého jména před celým světem, ale také by riskovali další protesty. Kdyby totiž vláda přestala s pronásledováním a popravami demonstrantů, všechny by je propustila na svobodu a zavedla právo na svobodu slova a vyjádření, tedy kdyby splnila požadavky pro zrušení západních sankcí, ukázala by tím lidem, že se nemusejí bát znovu vyjít do ulic a poskytla by jim novou naději na demokratizaci společnosti, o kterou se již od roku 1986, kdy začaly první studentské protesty, snažili. Komunistická strana Číny by tím riskovala svoji vládnoucí pozici, a to si nemohla dovolit. Proto také po roce 1989 dochází ke změně politiky reform. Jak již bylo uvedeno v historickém shrnutí v kapitole 4, reformy prošly úpravami, byly odstraněny prvky liberálního charakteru a na 14. sjezdu KS Číny v roce 1992 byla schválena politika Socialismu s čínskými rysy. To vše mělo pomoci Komunistické straně upevnit si svoji pozici a celý incident měl pro ni význam toho, že jasně dala najevo, jak bude postupovat v případě, pokud by opět nějaké nepokoje vznikly. Studenti totiž ani v nejmenším netušili, že k takové reakci na jejich protesty dojde.

Fairbank ve své knize uvádí, že v reformách na počátku osmdesátých let se KS Číny snažila dostat z krize, kterou způsobil Mao Zedongova vláda. Reformy se týkaly všech

odvětví hospodářství a investic do technologií, ale ze všeho nejdůležitější bylo posílit pozice strany a obnovit nárok na její legitimitu (Fairbank 2010, 449). Pokud by se strana podřídila západním požadavkům, byly by tyto tolik let trvající snahy ztraceny, a tudíž, obtížnost sankcí byla natolik vysoká, že splnění západních požadavků bylo nemožné.

6.4 Shrnutí analýzy

V prvním bodě analýzy byla předmětem výzkumu efektivita uvalených sankcí. Efektivita sankcí spočívá v tom, jaký měly efekt na dosažení politických změn v cílové zemi, zda bylo dosaženo jejich primárních cílů. Prvním z nich bylo zrušení stanného práva. Ke zrušení stanného práva nakonec došlo 10. ledna 1990. Jak bylo ale v analýze prokázáno, jednalo se pouze o formální zrušení, jelikož byly vojenské jednotky přesunuty k policejním sborům, fakticky tedy zůstaly ve městě. Tento krok byl navíc předmětem spekulací, zda ke zrušení nevedlo čínskou stranu pouze uvolnění kritiky západu a znovunavázání mezivládních kontaktů s USA, ke kterému došlo ještě před 10. lednem. Faktem však je, že výměnou za uvolnění sankcí bylo dosaženo zrušení stanného práva, a i když tento akt byl spíše formálního charakteru, za minimální úspěch sankcí považovat lze.

Za druhý přínos lze považovat oznámení o propuštění 881 osob obviněných z protistátní činnosti spojené s prodemokratickými protesty z devadesátých let. Avšak i v tomto případě můžeme hovořit pouze o minimálním přínosu. Čína se těmito ústupky ze své pozice snažila dosáhnout svých politických cílů, jako bylo například ovlivnění hlasování amerického kongresu o legislativě, která by znamenala ochranu čínských studentů v Americe nucených vrátit se zpět do vlasti, či rozhodnutí o znovu udělení statutu MFN. Dále, čínská strana uvedla pouze několik konkrétních jmen propouštěných disidentů, takže se s přesností nedalo určit, kolik jich ve skutečnosti propuštěno bylo.

Co se týče zbylých politických cílů západu, jako bylo respektování základních lidských práv, zastavení poprav a trestních stíhání lidí obviněných z protistátní činnosti, žádného pozitivního výsledku již dosaženo nebylo. Evropský požadavek ratifikovat Mezinárodní pakt o občanských a politických právech OSN také splněn nebyl. I když Čína v roce 1998 tento

pakt podepsala, k ratifikaci dodnes nedošlo. Z hlediska prvního bodu analýzy celkově sankce velký úspěch nezaznamenaly.

Druhým a třetím bodem analýzy bylo zhodnocení ekonomických ztrát jak Číny, tak USA a evropských zemí. Zde byl úspěch v porovnání s prvním bodem o něco vyšší. Došlo k umělé devalvaci čínského yuanu s cílem vyrovnat ztráty ze zahraničního obchodu. Mezi lety 1986-1989 stoupl čínský státní dluh z 20 na 46,9 miliard dolarů, v důsledku ekonomických sankcí byl zaznamenán pokles zahraničních půjček o 51 %, což činilo 4,8 miliard dolarů, obchodní deficit mezi lety 1988-1989 se zdvojnásobil, ztráty z turismu v důsledku stanného práva byly vyčísleny téměř na 1 miliardu dolarů, rapidně klesnul podíl amerických přímých zahraničních investic a zisky z obchodu se zbraněmi klesly o 30 %. Mezi lety 1988-1992 byl zaznamenán i pokles růstu HDP. Tento fakt však lze z části také vysvětlit již zmíněnými změnami v politice čínských ekonomických reforem z té doby.

Co se týče finančních ztrát pro Spojené státy americké a Evropu, analýza byla soustředěna hlavně na obchod se zbraněmi, protože zbrojní embargo bylo jediným exportním sankčním opatřením. V případě ekonomických ztrát západních zemí v důsledku zbrojního embarga je situace poněkud zkreslená, a to z důvodu toho, že evropské embargo mělo spíše povahu doporučení a každý stát si měl přizpůsobit postoj k tomuto omezení dle svého uvážení. Zbraně klasifikované jako smrtící do Číny, až na výjimky naplnění kontraktů uzavřených před rokem 1989, dováženy nebyly, ale zbraňové systémy jako navigační zařízení, satelity, radary apod. evropské země vyvážely dále. Proto také obchod se zbraněmi mezi Evropou a Čínou dále rostl a hodnota kontraktů za 55 milionů euro ze začátku roku 1990 se za rok 2003 vyšplhala až na 400 milionů euro.

Spojené státy sice dodržovaly embargo přísněji, jelikož zahrnovalo jak smrtící, tak i nesmrtící zbraně, ale prezident měl pravomoc udělit exportní licence na vývoz zbraní, pokud by byly smlouvy v národním zájmu, tedy v zájmu zisku. Během let 1990–1998 došlo k jedenácti takovýmto případům. Ztráty Spojených států byly za vládní i soukromé kontrakty po uvalení embarga 5. června 1989 sice vyčísleny dohromady na 700 milionů dolarů, ale exportní licence byly později uděleny jednak na dokončení kontraktů uzavřených před rokem 1989 o hodnotě 36,3 milionů dolarů, jednak na dovoz satelitů a navigačních zařízení o hodnotě 312 milionů dolarů.

Jako největší ztráty z obchodu se zbraněmi pro západní státy lze vnímat zvýšení prodeje ruských zbraní do Číny. Rusové využili příležitosti a mezi lety 1990–1996 představovaly ruské zisky z celkového světového exportu zbraní do Číny 71,7 % (americké vládní kontrakty 0,7 %, americké soukromé kontrakty 5,9 %, země západní Evropy 2,3 %, země Středního východu 17 %).

Celkově lze tedy tyto body analýzy zhodnotit tak, že Čína sice utrpěla značné finanční ztráty, ale její ekonomický růst, schopnost udržet si statut MFN a hledání jiných partnerů pro obchod se zbraněmi jí pomohl se ze složité situace dostat. Co se týče ztrát západních zemí, tak hůře na tom byly Spojené státy, protože evropské země stále pokračovaly ve vývozu nesmrtících zbraní, ale i americká vláda se snažila ztráty minimalizovat způsobem prezidentských rozhodnutí o výjimečném udělení exportních licencí. Největší ztráty pro západní obchod se zbraněmi lze přičíst čínské schopnosti navázat zbrojní kontrakty s Ruskem a se zeměmi Středního východu.

Čtvrtým a pátým bodem analýzy bylo zhodnocení rizik a hodnoty potenciálního úspěchu sankcí a z čínské strany také zhodnocení obtížnosti sankčních cílů a jejich pravděpodobnosti na úspěch. Cílem těchto bodů analýzy bylo zjistit, co bylo pro uvalující země v sázce, když se pro toto řešení rozhodly. Bylo zjištěno, že hodnota potenciálního úspěchu sankcí by pro západ byla opravdu vysoká, protože kdyby byly požadavky spojené se sankcemi čínskou vládou přijaty (svoboda slova a tisku, zastavení poprav a trestního stíhání disidentů, povolení přístupu zahraničním novinářům, umožnění volného shromažďování a zakládání lidových spolků, ratifikace Mezinárodního paktu o občanských a politických právech OSN), bylo by dosaženo nejen zlepšení podmínek pro respektování základních lidských práv, ale byla by také silně podpořena demokratizace čínské společnosti, což bylo hlavním cílem západních zemí. Co se týče rizik spojených s uvalením sankcí, tak v tomto případě sice nehrozilo zhoršení podmínek k životu obyvatelstva či k umocnění pronásledování disidentů (sankce působily spíše jako páka na čínskou vládu, kdy jejich rušení bylo doprovázeno ústupky), ale ve hře byla rizika pro západní firmy působící ve zbrojařském průmyslu, které v důsledku embarga mohly značně prodělávat. Hlavní dodavatel zbraní do Číny po uvalení embarga bylo Rusko, a právě ruský obchod se zbraněmi v nepřítomnosti konkurence zaznamenal na úkor západu značné zisky.

Posledním bodem analýzy byla rizika pro čínskou vládu spojená s předpokladem, že by byly požadavky západních zemí přijaty a podle rizik také zhodnocení obtížnosti jejich cílů. Nejprve velvyslanec ČLR při OSN Li Luye v dopise adresovaném generálnímu tajemníkovi OSN sdělil, že čínská vláda odmítala nést zodpovědnost za celý průběh incidentu a vina byla svalena na studentské demonstranty. Čína také obvinila západ z nedovoleného zasahování do svých interních záležitostí a požadovala zrušení všech rezolucí a sankcí, protože byly podle jeho tvrzení zcela neopodstatněné. Na základě svědectví osob přítomných na místě incidentu také popřel, že by došlo ke krveprolití. Následným přijetím západních požadavků by vláda tedy nejen veřejně přiznala, že udělala chybu, ale také by riskovala veškeré své snahy o rehabilitaci svého nároku na legitimitu a posílení své vládnoucí pozice, které probíhaly již od počátku osmdesátých let. Přijmutí západních požadavků si v žádném případě nemohla dovolit, leda že by riskovala svoji vlastní pozici. Tím nechci samozřejmě tvrdit, že by došlo k jejímu pádu, ale je možné, že by mohlo dojít k oslabení její vládnoucí pozice. Propuštění zatčených demonstrantů, umožnění svobody vyjádření a volného shromažďování osob by nejspíše vedlo k dalším protestům, a jelikož by situace byla ještě poměrně „čerstvá“, rizika pro čínskou vládu by byla vysoká.

Celkový význam těchto faktorů je hlavně důležitý pro posouzení situace před použitím sankcí. Myslí se tím posoudit, zda budou či nebudou mít význam s ohledem na rizika s nimi spojená, a to jak ekonomická, humanitární, tak i politická. To vše proto, aby nedocházelo ke zbytečným rozhodnutím, která nebudou mít tížený efekt, a v horším případě bude jejich efekt spíše opačný a sankce uškodí hlavně uvalující zemi.

Byly tedy sankce celkově úspěšné? Co se týče prvního bodu, efektivity, tak zde se o úspěchu hovořit nedá. Porovnání ekonomických ztrát obou stran ukazuje, že sankce měly větší ekonomický dopad na cílovou zemi než na uvalující země, ale o kritických ztrátách hovořit nelze. Sankce netrvaly dostatečně dlouhou dobu a nebyly dostatečně vynucovány, aby byl jejich dopad na čínskou ekonomiku neúnosný a na druhou stranu, ekonomické ztráty uvalujících zemí byly kompenzovány mezerami v nařízeních a udělováním výjimek. Poslední dva body analýzy ukázaly, že potenciální hodnota úspěchu sankcí by byla nevyčísitelná, jelikož by přijetí západních požadavků mělo dopad na celkovou integritu čínského režimu. Co se týče rizik pro uvalující země, v sázce byly hlavně ekonomické zisky plynoucí z obchodu se zbraněmi. Čína by na druhou stranu riskovala příliš mnoho, a tudíž

v důsledku zachování stability nemohla nikdy západní požadavky přijmout, jejich cíle byly příliš obtížné. Celkové zhodnocení úspěšnosti sankcí se tedy spíše přiklání k negativnímu výsledku, ale zcela neúspěšné nebyly. Došlo ke zrušení stanného práva, k propuštění části zadržených demonstrantů a v roce 1998 také k podpisu Mezinárodního paktu o občanských a politických právech OSN, nyní jej zbývá pouze ratifikovat.

Co je však jejich nejvýznamnějším „úspěchem“, je fakt, že znamenaly velký přínos do budoucna v podobě zkušeností. Pokud totiž někdy v průběhu následujících let opět nastane situace, kdy bude potřeba uchýlit se k verdiktu uvalení ekonomických sankcí, a to nejen na Čínu, ale i na ostatní země, budou se moci světové organizace a vlády poučit z neúspěšné sankční minulosti a vytvořit adekvátnější způsoby. Sankce se stále vyvíjejí a například „chytré sankce“ jsou záležitostí teprve posledních pár let. Dokonce i jeden z největších kritiků ekonomických sankcí Robert A. Pape nepopírá, že výzkum problematiky ekonomických sankcí může přinést pozitivní výsledky z hlediska zvýšení jejich efektivity, zdůrazňuje ale, že sankce musejí být méně liberálnější, než doposud byly (Pape 1997, 110).

7 Závěr

O ekonomických sankcích se v akademických kruzích velice často hovoří jako o tupém nástroji mezi donucovacími prostředky mezinárodní politiky. Mnoho odborníků, jako je například Robert A. Pape, ve svých studiích opakovaně dokazují jejich „žalostně“ nízkou efektivitu a zároveň poukazují na skutečnost, že ekonomické sankce spíše škodí nevinnému obyvatelstvu, než aby měly tížený efekt na režim sankciované země. Historických příkladů, kdy sankce byly spíše na škodu, mají k dispozici mnoho, a tak se této skutečnosti nelze divit. Pape ve své studii (Pape 1997) velice kriticky popisuje například případy sankcí uvalených na Irák (1990), Haiti (1994), Angolu (1994) a tvrdí, že v Iráku měly sankce paradoxně horší dopad na civilní obyvatelstvo než samotná válka. Pape nejen že kritizuje sankce jako takové, ale předmětem jeho kritiky se často staly i výzkumy jeho kolegů, jako je David Baldwin či jeden z nejvýznamnějších výzkumů sankcí, *Economic Sanctions Reconsidered* od autorů Hufbauera, Schotta, a Elliottové. Trio HSE zkoumalo 115 případů uvalení sankcí, z nichž 40 označují za úspěšné. Pape výrazně nesouhlasí a ve své práci dokazuje, že z těchto 115 případů bylo úspěšných pouhých 5. Sám také tvrdí, že ekonomické sankce zatím nedosahují efektivnosti vojenských zákroků.

Spoustu odborníků nemusí s Papem souhlasit, ale historická fakta hovoří v jeho prospěch. Problém však není v tom, že by se trio HSE či David Baldwin mýlili, pouze využívají odlišných metod a jiného přístupu k celkové problematice, zatím co Pape je radikálnější ve svých názorech a částečný úspěch považuje za celkový neúspěch.

Nelze si však nevšimnout, že téměř veškerou pozornost odborníků získaly sankce uvalené na tehdejší Rhodesii, Jihoafrickou republiku, Írán, Haiti, Irák či bývalou Jugoslávii, ale na problematiku sankcí uvalených na Čínu se mnoho výzkumů nesoustředí. Důvodem pro vypracování této diplomové práce byla snaha přiblížit případ mezinárodních sankcí uvalených na Čínu a zjistit, zda bylo jejich pomocí dosaženo nějakého znatelného úspěchu.

V prvních kapitolách jsem rozebral problematiku donucení v mezinárodním právu. Tato část byla důležitá proto, že objasnila jednotlivé metody nátlaku používané na poli mezinárodní politiky, a pomohla tak k přesnější definici sankčních opatření. Ve třetí kapitole byla již pozornost věnována čistě sankcím, byla provedena jejich podrobná klasifikace a představena jejich historie sahající až do dob starověkého Řecka. Na příkladech z historie

byla také zkoumána jejich efektivnost, a co je nejdůležitější, v této kapitole byly klasifikovány jejich cíle. Determinace cílů sankcí byla pro následující analýzu stěžejní. Byly zde také zmíněny inovační modely sankčních opatření, jako jsou takzvané „smart sanctions“, tedy chytré sankce. Výzkumy chytrých sankcí kritizují komplexní sankce za to, že jejich záběr je příliš široký. Namísto toho pomocí chytrých, tedy cílených sankcí, má být dosaženo minimalizace vedlejších škod, a to pomocí soustředění ekonomického tlaku pouze na vládnoucí elity a významné osoby pro cílový režim. V poslední části třetí kapitoly byl zkoumán dopad sankcí na lidská práva. Ukázalo se, že i když mají sankce prvotně za cíl pomoci poškozenému obyvatelstvu, tak opak je pravdou. Političtí diktátoři či autoritářské režimy mají totiž tu moc přesunout negativní důsledky sankcí ze sebe na své obyvatelstvo. Také se ukázalo, že i když mohou být ekonomické sankce dobře mířeny, tak v jejich důsledku často dochází k problémům v zásobování a k opožděním dodávek léků a humanitární pomoci, což může ve výsledku mít i fatální následky, jako se stalo v případě Haiti.

Čtvrtá kapitola je věnována historii a problematice osmdesátých let dvacátého století v Číně a jejím cílem bylo vysvětlit, proč k oné osudné události na Náměstí brány nebeského klidu skutečně došlo. Pomocí příspěvků z tajných nahrávek bývalého generálního tajemníka Komunistické strany Číny Zhao Ziyanga byl umožněn pohled do zákulisí tehdejší čínské politické scény a také bylo vysvětleno, jaké důvody a rozhodnutí vedly k rozkazu Deng Xiaopinga použít proti studentským demonstrantům zbraně. Mnoho lidí se stále pře o tom, ke kolika úmrtím tehdy došlo a také, jak k nim došlo. Obě strany, západ i Čína, mají pochopitelně své vlastní verze o průběhu tehdejší situace, avšak důležité není, jestli bylo zabito sto nebo tisíc osob, důležité je, že k zabíjení vůbec došlo. Když poprvé dorazili vojáci do města, jejich jednotky se skládaly z mladých mužů, většinou ve věku samotných studentů. Podle svědectví s nimi také zpívali revoluční písně a studentů se také zastalo v otevřeném dopise Deng Xiaopingovi několik generálů veteránů, kteří se snažili Denga přesvědčit o změně rozhodnutí a připomenout mu pravý a původní význam Lidové osvobozené armády. Tento incident napsal do světových dějin velice smutnou kapitolu a vymazal tak sny studentů o demokratizaci společnosti z osmdesátých let.

V dalších kapitolách následuje úvod k metodologii a poté samotná analýza. Na začátku analýzy bylo vypracováno kompletní shrnutí uvalených sankcí na Čínu, prvotní reakce nejen USA a Evropského společenství, ale také zemí jako je Kanada, Japonsko, Austrálie a byla

zde i shrnuta reakce OSN a její rezoluce 1989/5, která vyvolala v mezinárodní politice pozdvižení. Bylo to totiž poprvé, co byla zaznamenána podobná reakce na jednání stálého člena Rady bezpečnosti a mnozí lidé v této souvislosti hovořili o zavedení důležitého precedentu. Čína se samozřejmě proti jednání západních zemí a OSN tvrdě ohradila, veškerou vinu za incident odmítla a obvinila západ z prohřešku vůči mezinárodnímu právu, vůči chartě OSN, a to z nepřípustného zasahování do svých interních záležitostí.

Na závěr byla provedena analýza na základě Baldwinovy metody rozdělením koncepce úspěšnosti sankcí na pět základních faktorů úspěchu, na jejich efektivitu, ekonomické ztráty uvalujících zemí, ekonomické ztráty cílové země, hodnotu potenciálního úspěchu sankcí s ohledem na rizika pro uvalující zemi a hodnotu potenciálního úspěchu s ohledem na rizika pro cílovou zemi v případě, že by západní požadavky přijala. Jak již bylo zmíněno, mnoho odborníků hodnotí úspěšnost sankcí pouze na základě dosažení jejich primárních politických cílů a za jejich neúspěch považují i výsledek, kdy situace není jednoznačná. Mým cílem bylo rozebrat si celkovou problematiku úspěšnosti a provést důkladnou analýzu každého faktoru zvlášť. Celkové výsledky analýzy jsou poté uvedeny ve shrnutí.

Na základě analýzy bylo zjištěno, že z pohledu efektivity, tedy v případě dosažení cílených politických změn, byly sankce úspěšné pouze minimálně. Z požadavků, které USA a evropské země na Čínu kladly, bylo dosaženo zrušení stanného práva a dále došlo k propuštění části zadržených osob obviněných z protistátní činnosti. Tyto ústupky byly však silně závislé na protiakcích ze strany západu, tedy na uvolnění některých sankcí. I když byly tyto akce ze strany čínské vlády hlavně symbolické, tak podle definice efektivity sankcí byl nepatrný úspěch zaznamenán.

Dalšími dvěma body analýzy byly ekonomické ztráty všech aktérů. Na Čínu měly největší efekt sankce zamezující spolupráci se světovými finančními institucemi. Dá se říci, že její ekonomický rozvoj byl ve zkoumaném období na chvíli zpomalen, ale zda byl tento efekt způsoben západními sankcemi, je diskutabilní, jelikož ve stejné době docházelo k úpravám čínských ekonomických strategií a reforem. Pro Čínu bylo však klíčové udržet si se Spojenými státy obchodní statut MFN. Tím, že toho dosáhla, se podle odhadu Světové banky vyhnula ztrátám 7–15 miliard dolarů ročně. Co se týče zbrojních embarg, Číně se podařilo najít náhradní dodavatele v Rusku a na Středním východě. Díky tomu se modernizace její armády příliš nezpomalila a efekt těchto sankcí pocítoval zejména

západní zbrojařský průmysl. Navíc se dá říci, že díky povaze evropského embarga, které nebylo právně vymahatelné a země si podmínky pro dovoz mohly stanovit samy, bylo toto omezení spíše symbolické. Dovoz evropských zbraní do Číny je omezen na zbraně nesmrtící povahy, tedy na radary, navigační systémy a na zbraňovou techniku tohoto typu. Evropské země se navíc vyjádřily v tom smyslu, že by Číně i v případě zrušení embarga své nejmodernější zbraně, jako jsou stíhací letouny, jaderné ponorky a raketové systémy, stejně neposkytovaly. Americké zbrojní embargo bylo poněkud přísnější, ale také docházelo k výjimkám udělovaným prezidentem, a tudíž byly mnohé kontrakty uzavřeny i po jeho uvalení. Celkové finanční ztráty západních zemí v důsledku sankcí lze zúžit na ztráty plynoucí z obchodu se zbraněmi. Jelikož se jednalo o jediné exportní sankce, zbylé sankce byly hlavně diplomatické či přímo neovlivňovaly jejich ekonomiku. Jedná se hlavně o ztráty plynoucí z prvních let, kdy je na pozici dodavatele zbraní do Číny nahradilo Rusko.

Poslední dva body analýzy mají význam hlavně pro budoucí případy uvalení sankcí. Na základě provedení této analýzy by mělo být jasné, zda se ekonomické sankce vyplatí uvalovat, jaká budou rizika spojená s jejich uvalením (dopady na obyvatelstvo cílové země i dopady na chod domácích podniků) a zda je při zvážení povahy cílového režimu výhodné takováto opatření zavádět. Jednalo se o zhodnocení rizik, obtížnosti cílů a hodnoty potenciálního úspěchu sankcí. Nejprve z pohledu evropských zemí a Spojených států a poté z pohledu Číny. Potenciální hodnota úspěchu západních sankcí byla vskutku vysoká. Kdyby totiž došlo k přijetí západních požadavků, bylo by dosaženo zlepšení podmínek pro dodržování základních lidských práv a také silně podpořena demokratizace čínské společnosti, což bylo jejich hlavním cílem. Rizika pro čínskou stranu však značně převyšovala schopnosti těchto sankcí mít jakýkoliv hodnotný efekt. Případným přijetím západních požadavků by vláda riskovala veškeré své snahy o rehabilitaci svého nároku na legitimitu a posílení své vládnoucí pozice, které probíhaly již od počátku osmdesátých let a otevřela by také prostor pro další demonstrace, které by mohly eventuálně způsobit značné škody. Obtížnost vytyčených cílů byla tedy příliš vysoká.

Hlavním problémem sankcí byla celková povaha Číny. Její ekonomická síla v posledních letech již několikrát dokázala zabránit domácím ekonomickým krizím a jinak tomu nebylo ani po roce 1989. Její důležitost v rámci globální ekonomiky byla mnohem vyšší, než aby ji mohly západní státy zcela odříznout. Proto byla záhy většina sankcí zrušena a byl zahájen

proces normalizace bilaterálních vztahů s jejími obchodními partnery, a tím největším zcela jistě jsou Spojené státy americké. V jejich národním zájmu, stejně jako v zájmu evropských zemí, samozřejmě nebylo čínskou ekonomiku potopit, docházelo tak k postupnému uvolňování jejich sankční politiky a v současné době zůstala v platnosti pouze zbrojní embarga. Další významnou překážkou v úspěchu sankcí byla politická síla Komunistické strany Číny. Tím, že tak tvrdě a pohotově zakročila proti demonstrantům, dala najevo, že další podobné incidenty nebude tolerovat. Od událostí z roku 1989 již k žádné situaci podobných rozměrů v Číně nedošlo.

Cílem této práce bylo provést důkladnou analýzu sankcí a věřím, že tento cíl splněn byl. Zároveň jsem také přesvědčen, že v problematice uvalení sankcí na Čínu je stále dostatek prostoru pro další výzkum. Sankce nejsou dokonalé, jak bylo také, kromě této práce, v mnoha studiích dokázáno. Plně však věřím, že do budoucna je nutné s tímto nástrojem zahraniční politiky pracovat, vymýšlet nové možnosti, jak jejich efektivitu zvýšit a naopak, jak snížit jejich dopady na běžnou populaci.

Abstract

This thesis is an analysis of the economic sanctions imposed on China by the USA and the European Community in response to the Tiananmen Square events that took place on June 4, 1989. The main goal of these sanctions was to prevent the selling of weapons to China, forcing the Chinese government to respect human rights and stopping the persecutions of protesters and political dissidents. The aim of this analysis is to investigate whether the imposed sanctions were successful using the method of David Baldwin. In this process, the whole concept of success will be divided into five fundamental factors that will be individually subjected to thorough analysis. The reason for choosing this method and analyzing each factor separately aims to bring more accurate outcome than the one of a simple analysis of effectivity of sanctions, which is based on achieving predetermined political goals.

Key words: China, European Union / European Community, USA, Tiananmen square, student demonstrations, sanctions, resolutions, efficiency, effectivity, success rate, analysis.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Knihy a odborné články

ALLEN, Susan Hannah. The Domestic Political Costs of Economic Sanctions. *The Journal of Conflict Resolution* [online]. Sage Publications, 2008, 52(6), 916-944 [cit. 2018-04-05].

Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/27638645>.

ALGIERI, Franco. EU Economic Relations with China: An Institutional Perspective. *The China Quarterly: Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective* [online]. Cambridge University Press, 2002, (169), 64-77 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/4618706>.

BAKEŠOVÁ, Ivana a Rudolf FÜRST. *Čína ve XX. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1286-1.

BALDWIN, David A. The Sanctions Debate and the Logic of Choice. *International Security*. The MIT Press, 24(3), 80-107.

BALDWIN, David A. a Robert A. PAPE. Evaluating Economic Sanctions. *International Security* [online]. The MIT Press, 1998, 23(2), 189-198 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/2539384>.

Bìxū qízhì xiānmíng de fǎnduì dòngluàn, 必须旗帜鲜明地反对动乱, [Proti nepokojům se musí rázně zakročit]. *Rénmín rìbào, 人民日报*, [Lidový deník], 04 April 1989, p. 1.

BLANCHARD, Jean-Marc F. a Norrin M. RIPSAN. Asking the right question: When do economic sanctions work best?. *Security Studies* [online]. 1999, 9(1-2), 219-253 [cit. 2018-04-05]. DOI: 10.1080/09636419908429400. ISSN 0963-6412. Dostupné z:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419908429400>.

BRANDT, Loren. a Thomas G. RAWSKI. *China's great economic transformation*. New York: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0521712903.

BRIERLY, J. L. *Sanctions. Transactions of the Grotius Society: Problems of Peace and War* [online]. 1931, 17, 67-84 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/743030>

COOPER, Drury A. a Yitan LI. *U.S. Economic Sanction Threats Against China: Failing to Leverage Better Human Rights*. Missouri, Columbia, 2003. Academic Research. University of Missouri.

CORTRIGHT, David a George A. LOPEZ. *Smart sanctions: targeting economic statecraft*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, c2002. ISBN 9780742501430.

CRAVEN, Matthew. (2002) Humanitarianism and the Quest for Smarter Sanctions. *European Journal of International Law* 13 (1): 43-61.

ČERVENKA, Zdeněk. Rhodesia Five Years After The Unilateral Declaration of Independence. *Verfassung Und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America* [online]. 1971, (1), 9-30 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/43111290.

DREZNER, Daniel W. Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice. *International Studies Review* [online]. Wiley, 2011, 13(1), 96-108 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23016144>.

DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-721-3.

DRULÁKOVÁ, Radka, Zuzana TRÁVNÍČKOVÁ a Štěpánka ZEMANOVÁ. Ekonomické sankce na počátku 3. tisíciletí. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2009, 44(1), 66-85 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/315/321>.

DRURY, A. Cooper. Sanctions as Coercive Diplomacy: The U. S. President's Decision to Initiate Economic Sanctions. *Political Research Quarterly* [online]. Sage Publications, Inc.

on behalf of the University of Utah, 2001, 54(3), 485-508 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/449267>.

EARLY, Bryan R. Alliances and Trade with Sanctioned States: A Study of U.S. Economic Sanctions, 1950—2000. *The Journal of Conflict Resolution* [online]. Sage Publications, 2012, 56(3), 547-572 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23248799>.

FAIRBANK, John K. *Dějiny Číny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 978-807-1062-493.

GALTUNG, Johan. On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia. *World Politics* [online]. 1967, 19(3), 378-416 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2009785>.

HANLON, Joseph. Successes and Future Prospects of Sanctions against South Africa. *Review of African Political Economy: What Price Economic Reform?* [online]. Taylor & Francis, 1990, (47), 84-95 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4006039>.

HELLSTRÖM, Jerker. The EU Arms Embargo on China: A Swedish Perspective. Stockholm, Sweden: Swedish Defence Research Agency, 2010. ISSN 1650-1942. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/The_EU_Arms_Embargo_on_China.html?id=ongNkAEACAAJ&redir_esc=y.

HOVI, Jon, Robert HUSEBY a Detlef F. SPRINZ. When Do (Imposed) Economic Sanctions Work?. *World Politics* [online]. *Cambridge University Press*, 2005, 57(4), 479-499 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40060115>.

HSU, Mo, A. L. GOODHART, Walter RAEBURN, Andrew MARTIN, H. M. WALDOCK a E. ZASLAWSKI. The Sanctions of International Law. *Transactions of the Grotius Society: Problems of Public and Private International Law, Transactions for the Year 1949* [online]. Cambridge University Press, 1949, 4-23 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/743110>.

HUFBAUER, Gary Clyde., Jeffrey J. SCHOTT, Kimberly Ann ELLIOTT a Barbara OEGG. *Economic sanctions reconsidered*. 3rd ed., Expanded ed. Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2007. ISBN 978-0881324129.

INGRAHAM, Catherine. Gate of Heavenly Peace. Assemblage [online]. *The MIT Press*, 1993, (20), 44-45 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3181692>.

KAEMPFER, William H. a Anton D. LOWENBERG. International Sanctions. *The Journal of Economic Perspectives* [online]. *American Economic Association*, 2003, 17(4), 233-235 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3216942>.

KESAVAN, K. V. Japan and the Tiananmen Square Incident: Aspects of the Bilateral Relationship. *Asian Survey* [online]. *University of California Press*, 1990, 30(7), 669-681 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2644557>.

KWONG, Julia. The 1986 Student Demonstrations in China: A Democratic Movement?. *Asian Survey* [online]. *University of California Press*, 1988, 28(9), 970-985 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2644802>.

LANGLEY, Andrew. *Tiananmen Square: massacre crushes China's democracy movement*. Minneapolis, Minn.: Compass Point Books, c2009. Snapshots in history. ISBN 978-0756541019.

LEPŠ, Jakub. U.S. China Policy After Tiananmen: Two-Level Game Analysis. *Acta Universitatis Carolinae: Studia Territoria*. 2003, (5), 107–133.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5., podstatně upr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4474-6.

MARINOV, Nikolay. Do Economic Sanctions Destabilize Country Leaders?. *American Journal of Political Science* [online]. *Midwest Political Science Association*, 2005, 49(3), 564-576 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3647732>.

MEISNER, Maurice J. *Mao's China and after: a history of the People's Republic*. 3rd ed. New York, NY: Free Press, c1999. ISBN 0-684-85635-2.

NOSSAL, Kim Richard. International Sanctions as International Punishment. International Organization [online]. *The MIT Press*, 1989, 43(2), 301-322 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2706704>.

ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-181-6.

PAPE, Robert A. Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security* [online]. The MIT Press, 1997, 22(2), 90-136 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2539368>.

PAPE, Robert A. Why Economic Sanctions Still Do Not Work. *International Security* [online]. The MIT Press, 1998, 23(1), 66-77 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2539263>.

PEKSEN, Dursun. Better or Worse? The Effect of Economic Sanctions on Human Rights. *Journal of Peace Research* [online]. *Sage Publications*, 2009, 46(1), 59-77 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/27640799>.

PEKSEN, Dursun a Adrian U-JIN ANG. When Do Economic Sanctions Work?: Asymmetric Perceptions, Issue Salience, and Outcomes. *Political Research Quarterly* [online]. *Sage Publications*, 2007, 60(1), 135-145 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4623813>.

POMFRET, John. *Chinese Lessons: Five Classmates and the Story of the New China*. New York: Henry Holt and Company, 2007. ISBN 978-0-805-8664-5.

SAICH, Tony. The Rise and Fall of the Beijing People's Movement. *The Australian Journal of Chinese Affairs* [online]. *The University of Chicago Press*, 1990, (24), 181-208 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2158894>.

SELDEN, Zachary. *Economic Sanctions as Instruments of American Foreign Policy*. USA: Praeger publishers, 1999. ISBN 0-257-96387-X.

SHOJAI, Siamack a Patricia S. ROOT. Effectiveness Of Economic Sanctions: Empirical Research Revisited. *International Business & Economics Research Journal*. 12(11), 1479-1490.

SMITH, Steve, Amelia. HADFIELD a Timothy DUNNE. *Foreign policy: theories, actors, cases*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-921529-4.

STĘPIEŃ, Beata, Paulina POSPIESZNA a Joanna SKRZYPCZYŃSKA. Challenges in evaluating impact of sanctions – political vs economic perspective. *Przegląd Politologiczny* [online]. 2017, (4), 155- [cit. 2018-04-05]. DOI: 10.14746/pp.2016.21.4.12. ISSN 1426-8876. Dostępne z: <http://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/view/7260>.

THOMAS, Nicholas. *Re-orienting Australia-China relations: 1972 to the present*. Burlington, VT: Ashgate, 2004. ISBN 978-0-7546-3245-0.

TŘÍSKOVÁ, Hana, ed. *Transkripce čínštiny: sborník statí*: Praha, 12. 11. 1997. Praha: Česko-čínská společnost, 1999. XV, 104 s. ISBN 80-902515-2-8.

WALLENSTEEN, Peter. *A Century of Economic Sanctions: A Field Revisited*. Sweden, Uppsala: Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University, 2000. ISBN 91-506-1444-4.

WALLENSTEEN, Peter. Characteristics of Economic Sanctions. *Journal of Peace Research: Papers Prepared by Swedish Peace and Conflict Research Groups* [online]. *Sage Publications*, 1968, 5(3), 248-267 [cit. 2018-04-05]. Dostępne z: <http://www.jstor.org/stable/423276>.

WARD, Adam a James HACKETT, ed. China's military leadership. ISSS Strategic Comments [online]. *The International Institute of Strategic Studies*, 2004, 10(7), 1-2 [cit. 2018-04-05]. ISSN 1356-7888. Dostępne z:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1356788041071>.

WASSERSTROM, Jeffrey N. *Student protests in twentieth-century China: the view from Shanghai*. Stanford, Calif: Univ. Press, 1997. ISBN 08-047-3166-7.

WINKLER, Adam. Just Sanctions. *Human Rights Quarterly* [online]. 1999, 21(1), 133-155 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/762739>.

XUEFENG, Sun. The Efficiency of China's Policy towards the United States. *The Chinese Journal of International Politics* [online]. 2006, 1(1), 57-81 [cit. 2018-04-05]. DOI: 10.1093/cjip/pol004. ISSN 1750-8916. Dostupné z: <https://academic.oup.com/cjip/article-lookup/doi/10.1093/cjip/pol004>.

ZHAO, Ziyang, BAO, Pu, CHIANG, Renee, IGNATIUS, Adi. a MACFARQUHAR, Roderick. *Prisoner of the state: the secret journal of Zhao Ziyang*. New York, c2009. ISBN 978-1-4391-4938-6.

Elektronické zdroje

ADÁMKOVÁ, Alena. Maastrichtská smlouva. *Český rozhlas* [online]. 3.12.2008 [cit. 2018-04-01]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/smlouvyadokumenty/_zprava/521853.

Brief History. *Organization of the Petroleum Exporting Countries* [online]. [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm.

China: Economic Sanctions. *CRS Report for Congress: R44605* [online]. 2016 [cit. 2018-0503]. Dostupné z:

https://www.everycrsreport.com/files/20160822_R44605_160c92226c43bf33f590663dd758fe9b4e0b8caa.pdf.

China: Economic Sanctions. *CRS Report for Congress: RL31910* [online]. 2006 [cit. 2018-05-03]. Dostupné z: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL31910.pdf>

China (Includes Tibet, Hong Kong, and Macau) 2012 Human Rights Report: Executive Summary. In: Washington, D.C.: Department of State – Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2012. Dostupné z: <https://www.state.gov/documents/organization/204405.pdf>.

CHINA: Ratify Key International Human Rights Treaty: Credibility of Rights Council Campaign at Issue. *Human Rights Watch* [online]. 8. 10. 2013 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2013/10/08/china-ratify-key-international-human-rights-treaty>.

CHINESE LIFT MARTIAL LAW IN BEIJING. *Desert News* [online]. 10. 1. 1990 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.deseretnews.com/article/80707/CHINESE-LIFT-MARTIAL-LAW-IN-BEIJING.html>.

David A. Baldwin. *Princeton University* [online]. 2012 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <http://www.princeton.edu/~dbaldwin/>.

DUGDALE-POINTON, T. Continental System. *History Of War* [online]. 2000 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: http://www.historyofwar.org/articles/concepts_continentalsystem.html.

EU-China Observer. Bruges, Belgie: *Department of EU International Relations and Diplomatic Studies*, 2013, (4). Dostupné z: <https://www.coleurope.eu/page-ref/eu-china-observer>.

EU-China Relations Timeline. European Union: External Action [online]. 5. 2. 2015 [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/15872/EU-China%20relations%20Timeline.

European Commission – Fact Sheet. MEMO/16/2258. Dostupné z: europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-2258_en.pdf.

European Commission. Restrictive measures (sanctions) in force. 2016. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf

European Union's Arms Embargo on China: Implications and Options for U.S. Policy. *CRS Report for Congress: RL32870* [online]. 2006 [cit. 2018-05-03]. Dostupné z: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/rl32870.pdf>

ERLANGER, STEVEN. U.S. May Lift Some Sanctions on China if Conditions Are Met. *The New York Times: The New York Times Archives* [online]. 22. 4. 1998 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/042298us-china-policy.html>.

EU-China relations Timeline. *European External Action Service (EEAS)* [online]. 2005 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/15872/EU-China%20relations%20Timeline

GARGAN, Edward A. Leader of Party in China is Ousted for His 'Mistakes'. *The New York Times* [online]. New York, 17. 1. 1987 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1987/01/17/world/leader-of-party-in-china-is-ousted-for-his-mistakes.html>.

HUFBAUER, Gary Clyde, Jeffery J. SCHOTT, Kimberly Ann ELLIOTT a Barbara OEGG. Case 89-2: US v. China (1989- : Tiananmen Square Massacre, Human Rights). *PIIE: Peterson Institute for International Economics* [online]. 1. 5. 2008 [cit. 2018-03-31]. Dostupné z: <https://piie.com/commentary/speeches-papers/case-89-2>.

Human Rights Watch World Report 1990 [online]. Human Rights Watch, 1991 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=4g5vtpSzvUC&dq=State+Department+report+china+1990&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

Hu Yaobang: CHINESE POLITICAL LEADER. *Encyclopaedia Britannica* [online]. 2015 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Hu-Yaobang>.

Represálie. *Iuridictum* [online]. 2009 [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://iuridictum.pecina.cz/w/Repres%C3%A1lie>.

KRISTOF, Nicholas D. Hu Yaobang, 73, Dies in China; Led Communist Party in 1980's. *The New York Times* [online]. New York, 15. 4. 1989a [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1989/04/15/obituaries/hu-yaobang-73-dies-in-china-led-communist-party-in-1980-s.html>.

LESLIE, Tim. Tiananmen Square massacre: Look back on how the crackdown unfolded. *ABC News* [online]. 4. 6. 2014 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/news/2014-06-04/how-the-tiananmen-square-massacre-unfolded/5496454>.

MASTERS, James a ILYSHINA, Maryu. Russia to retaliate 'soon' against UK with its own diplomat expulsions. *CNN News* [online]. 15. 3. 2018 [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2018/03/15/europe/russia-uk-diplomats-spy-attack-intl/index.html>.

MCFADDEN, ROBERT D. The West Condemns the Crackdown. *The New York Times* [online]. New York, 5. 6. 1989b [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1989/06/05/world/the-west-condemns-the-crackdown.html>.

NĚMEC, Václav a Tomáš ČÍŽEK. Americká revoluce – válka za nezávislost. *Dějepis.com* [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/americka-revoluce-valka-za-nezavislost/>.

PEAR, Robert. U.S. Report Accuses China of Grave Rights Abuses. *The New York Times* [online]. New York, 4. 2. 1990 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1990/02/04/world/us-report-accuses-china-of-grave-rights-abuses.html>.

Persian Gulf War. *History* [online]. 2018 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <https://www.history.com/topics/persian-gulf-war>.

Presidency Conclusions: European Council. Madrid, 26. – 27. 6. 1989. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/media/20589/1989_june_-_madrid_eng_.pdf.

Principles of the trading system: Trade without discrimination. *World Trade Organization* [online]. [cit. 2018-03-31]. Dostupné z:

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm.

RICHARD PÉREZ-PEÑA. Britain Expels 23 Russian Diplomats Over Ex-Spy's Poisoning. *The New York Times* [online]. 14. 3. 2018 [cit. 2018-03-21]. Dostupné z:

<https://www.nytimes.com/2018/03/14/world/europe/uk-russia-spy-punitive-measures.html>.

SAALMAN, Loora. The European Union and the Arms Ban on China. *Nuclear Threat Initiative* [online]. 2004 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z:

<http://www.nti.org/analysis/articles/european-union-and-arms-ban-china/>

STOHL, Rachel a Miriam PEMBERTON. Wrangling Over Arms Sales to China: The U.S. gets one right? The administration opposes lifting the arms embargo on China. *Foreign Policy in Focus* [online]. 21. 11. 2006 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z:

http://fpif.org/wrangling_over_arms_sales_to_china/#_ftn2.

The Impact of Economic Sanctions: Volume II: Report. *Economic Affairs Committee: House of Lords*[online]. The Stationery Office Limited, 2007, (2) [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200607/ldselect/ldeconaf/96/96i.pdf>.

Tiananmen Sanctions: 20 Years & Counting. *Duihua.org* [online]. 29. 1. 2010 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://duihua.org/wp/?p=2662>.

Tiananmen Square Fast Facts. *CNN News* [online]. 28. 5. 2017 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2013/09/15/world/asia/tiananmen-square-fast-facts/index.html>.

Timeline: The Tiananmen Massacre. *SBS News* [online]. 24. 2. 2015 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://www.sbs.com.au/news/timeline-the-tiananmen-massacre>.

United Nations Economic and Social Council. Commission on Human Rights E/CN.4/1990/55. 1990. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G90/102/50/pdf/G9010250.pdf?OpenElement>.

United Nations Economic and Social Council. Commission on Human Rights E/CN.4/1990/52. 1990. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G90/103/03/pdf/G9010303.pdf?OpenElement>.

United States General Accounting Office. GAO/NSIAD-92-106. Dostupné z: <https://www.gao.gov/assets/160/151591.pdf>.

United States General Accounting Office. GAO/T-NSIAD-98-171. Dostupné z: <https://www.gao.gov/archive/1998/ns98171t.pdf>.

U.N. Panel Is Asked to Condemn China. *New York Times* [online]. New York, 1989c [cit. 2018-03-31]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1989/08/17/world/un-panel-is-asked-to-condemn-china.html>.

What is the Security Council. United Nations Security Council [online]. 2018 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/sc/>

WUDUNN, Sheryl. MARTIAL LAW'S END IS SEEN IN CHINA. *The New York Times* [online]. New York, 27. 10. 1989d [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1989/10/27/world/martial-law-s-end-is-seen-in-china.html>.

ZHANG, Xiaoguang. China's Trade Patterns and International Comparative Advantage (Studies on the Chinese Economy). *EPDF* [online]. 2000 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://epdf.tips/chinas-trade-patterns-and-international-comparative-advantage-studies-on-the-chi.html>.